

**Wydział
Historyczny**
Uniwersytetu
Warszawskiego

**27 KONFERENCJA SPRAWOZDAWCZA
INSTYTUTU ARCHEOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO**

ABSTRAKTY

**WARSZAWA, 5-8 GRUDNIA 2017
SALA IM. PROFESORA TOMASZA MIKOCKIEGO, INSTYTUT ARCHEOLOGII UW
(GMACH SZKOŁY GŁÓWNEJ)**

B

Mirosław Barwik (Zakład Archeologii Egiptu i Nubii, IA UW)

Skryba Amenhotep i budowniczości świątyni Hatszepsut w Deir el-Bahari

Zespół dipinti pozostawionych w komorze odciążającej ponad sanktuarium świątyni w Deir el-Bahari dostarcza cennych informacji z okresu budowy świątyni. Umieszczone tu inskrypcje hieratyczne i hieroglificzne kilkakrotnie wymieniają imię niejakiego Amenhotepa, którego zaliczyć należy bez wątpienia do grona budowniczych świątyni.

środa, 6 grudnia, g. 16.40-17.00

Maria Bąk (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Klasycznej, IA UW)

Systematyka rzymskich lampek z dekoracją figuralną znalezionych w Cyrenajce na przykładzie materiału z Ptolemais

W trakcie badań wykopaliskowych w Ptolemais – jednym z głównych miast portowych libijskiej Pentapolis, pozyskano grupę kilkudziesięciu fragmentów lampek terakotowych posiadających dysk zdobiony dekoracją figuralną. Badany zbiór zabytków, datowany na okres od I w. n.e.-poł. III w. n.e., reprezentuje zarówno wyroby importowane do Cyrenajki, jak i przykłady produkcji lokalnej.

Interpretacja lampek pozyskanych przez misje włoską i amerykańską, a także niepublikowane w znacznej mierze znaleziska misji Instytutu Archeologii UW w Ptolemais, wsparta znaleziskami z pozostałych stanowisk w Cyrenajce, pozwoliła na wyodrębnienie popularnych dla lokalnej produkcji typów oraz dekorujących je schematów ikonograficznych. Prezentowane wyniki badań są pierwszą próbą usystematyzowania wszystkich znanych dotychczas lampek z dekoracją figuralną znalezionych w Cyrenajce. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują przykłady zdobione wizerunkami pary walczących gladiatorów, dla których analogie – publikowane w wielu katalogach lychnologicznych – nie posiadają dotychczas zdefiniowanej proveniencji warsztatowej. Na podstawie obserwacji materiału z Ptolemais oraz pozostałych stanowisk libijskiej Pentapolis, istnieją mocne przesłanki pozwalające przypisać ten typ lampek do warsztatów działających na terenie prowincji *Creta et Cyrene*.

piątek, 8 grudnia, g. 12.00-12.20

Vadzim Beliavets (Białoruski Uniwersytet Państwowy, Mińsk), **Adam Cieśliński** (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Cmentarzysko w Kutowej na Podlasiu w kontekście związków kultury wielbarskiej z kulturami wschodnioeuropejskiej strefy leśnej

Cmentarzysko w Kutowej na Podlasiu należy pod względem identyfikacji kulturowej do najbardziej zagadkowych stanowisk archeologicznych późnej starożytności w Polsce Wschodniej. Badane ono było przez Konrada Jażdżewskiego w 1939 r. oraz Jana Jaskanisa w latach 1962–1963, jednakże pełna publikacja pozyskanych źródeł miała miejsce dopiero w 2012 r. Na stanowisku rozpoznano wykopaliskowo 5 kopców z młodszego okresu rzymskiego, które należy łączyć z kulturą wielbarską (tzw. horyzont kurhanów rostockich), oraz wycinek płaskiej części cmentarzyska, gdzie odkryto 122 groby z młodszego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów. Zarówno w obrębie nasypów kurhanowych, jak i w wypełniskach obiektów z części płaskiej natrafiono na ceramikę zdobioną tzw. sztrychowaniem oraz kreskowaniem, którą należy łączyć z kulturami wschodnioeuropejskiej strefy leśnej. Obecność ceramiki kreskowanej w obrębie kurhanów można z dużą dozą prawdopodobieństwa tłumaczyć jej wtórnym przemieszczeniem w trakcie prac ziemnych związanych z budową kopców. Trudniej natomiast wyjaśnić niehomogeniczny charakter części

inwentarzy obiektów ze strefy płaskiej, w których obok ceramiki „kultur leśnych” zarejestrowano elementy typowe dla kultury wielbarskiej: charakterystyczne formy naczyń, liczne fragmenty naczyń i paciorków szklanych, metalowe elementy stroju. Materiały z Kutowej stanowią zatem punkt wyjścia do próby wyjaśnienia związków kultury wielbarskiej z kulturami wschodnioeuropejskiej strefy leśnej w okresie późnej starożytności.

środa, 6 grudnia, g. 15.00-15.20

Karolina Blusiewicz (Zakład Archeologii Późnego Średniowiecza i Czasów Nowożytnych, IA UW)

Badania archeologiczne miasta lokacyjnego w Błoniu – wyniki i perspektywy badawcze

Obszar miasta lokacyjnego w Błoniu co najmniej od połowy XIII w. stanowił ważny punkt osadniczy na mapie Mazowsza. Jednak zasób informacji pozyskanych ze źródeł pisanych i kartograficznych, a dotyczących osady przedlokacyjnej oraz założonego w 1380 r. miasta jest bardzo skromny. Podobnie przedstawia się stan badań archeologicznych, które w największym stopniu mogłyby dostarczyć nowych danych. W referacie przedstawione zostaną wstępne wyniki pierwszych sondażowych badań archeologicznych, przeprowadzonych w październiku 2017 r. na terenie parceli miasta lokacyjnego. Zaprezentowane zostaną na tle dotychczasowych odkryć i problematyki badań małych miast mazowieckich.

środa, 6 grudnia, g. 11.40-12.00

Artur Brzóska (Zakład Archeologii Podwodnej, IA UW), **Piotr Prejs**

Zastosowanie nowoczesnych metod dokumentacji podwodnych stanowisk archeologicznych w studenckich projektach badawczych w jeziorze Bocznym i jeziorze Niedzięgiel

W mijającym roku Zakład Archeologii Podwodnej brał udział w realizacji dwóch projektów studenckich dofinansowanych ze środków Rady Konsultacyjnej UW. Pierwszy kierowany był przez Krzysztofa Cetwińskiego „Weryfikacja i dokumentacja stanowiska archeologicznego w jeziorze Bocznym”, drugi przez Joannę Staniszewską „Łódź jednopienna z jeziora Niedzięgiel — badania i dokumentacja”. W przypadku obu całkiem odmiennych typów stanowisk archeologicznych jak osada nawodna i wrak łodzi jednopiennej, zdecydowano się na wykorzystanie takiej samej metody dokumentacji fotogrametrycznej zwaną techniką SFM (Structure from motion), na podstawie której opracowano szczegółowy plan stanowisk, a także wykonano cyfrowe modele terenu wraz z modelem 3D.

Na stanowisku w Bogaczewie wytypowano fragment osady o wymiarach 10 x 15 m, który podzielono na dziesięć pasów długości 15 m i szerokości 1 m, rozciągając wzdłuż nich linki referencyjne. Wszystkie punkty początku i końca linek referencyjnych jak i 30 rozłożonych na dnie punktów kontrolnych (Grund Control Points GCP) zostało zmierzonych za pomocą tachimetru laserowego i tyczki mierniczej o długości 3,65 m, która rozstawiana była na trójnogu nad każdym punktem. Dokumentację fotogrametryczną stanowiska wykonano za pomocą dwóch kamer GoPro 4 zamontowanych na wspólnym ramieniu ustawionym pod kątem 90 stopni względem dna. Nurek obsługujący kamery pływał nad dnem na wysokości około 70 cm, co wynikało z przejrzystości wody wynoszącej około 1-1,5 m. Jednorazowe przepłynięcie pozwalało na zadokumentowanie pasa dna o szerokości około 1,2 m. Łącznie nagrano 140 minut materiału filmowego. Z filmów pozyskano 7008 zdjęć, które posłużyły do wykonania modelu terenu za pomocą programu Agisoft PhotoScan. Łódź jednopienna jako obiekt mniejszych rozmiarów wymagał nakręcania mniejszej ilości materiału filmowego. Pozyskano z niego 800 zdjęć, które pozwoliły wykonać model 3D łodzi. W celach porównawczych wykonano alternatywny model korzystając ze 175 zdjęć wykonanych podwodnymi aparatami fotograficznymi. Klasyczna dokumentacja rysunkowa wykonana została w celu sprawdzenia poprawności dwóch poprzednich.

Porównując nową metodę do tradycyjnej dokumentacji rysunkowej stosowanej dotychczas okazuje się, że możemy przyspieszyć pracę około 10-krotnie a same dane mogą zostać zebrane nawet w bardzo słabej widoczności (wynoszącej niekiedy około 1 do 1,5 m). Przyspieszanie metod dokumentacji w znaczący sposób wpływa na bezpieczeństwo prac w specyficznym środowisku wodnym a uzyskane efekty mają nieporównywalnie większą dokładność danych.

piątek, 8 grudnia, g. 17.30-17.50

Nazarij Buławka (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Bliskiego Wschodu, IA UW)

Krajobraz irygacyjny w świetle badań nad osadnictwem kultury Jaz w oazach rzeki Tedžen (Turkmenistan)

Badanie sztucznej irygacji jest jednym z kluczowych tematów w archeologii Bliskiego Wschodu i Azji Środkowej. Dotyczy to też osadnictwa związanego z ceramiką Jaz (1350-300 p.n.e.), która została odkryta na ponad 700 stanowiskach w Azji Środkowej, północnowschodnim Iranie i północnym Afganistanie. Wiele z nich zostało powiązanych z okresem panowania Achemenidów, który uważa się za czas budowania wielkoskalowych sieci irygacyjnych. Zagadnienie to jednakże wymaga dalszym badań na co wskazują wyniki analiz krajobrazu oaz rzek Tedžen w Turkmenistanie. Dzięki intensywnym badaniom powierzchniowym prowadzonym tutaj od 2007 przez Polską Misję Archeologiczną pod kierunkiem prof. Barbary Kaim odkryto ponad 170 stanowisk różnych okresów. Obszar badań składa się z głównej delty rzeki oraz położonej przy granicy z Iranem oazy Serachs. Stworzona na potrzeby badań baza danych GIS, zawierająca m.in. zdjęcia satelitarne, numeryczne modele terenu, mapy topograficzne i różne pliki wektorowe dokumentujące m.in. osadnictwo i sieć irygacyjną, jest ważnym narzędziem do badania krajobrazu z perspektywy cyfrowej. Wyniki prac ostatniego sezonu wyjawily istnienie nowych stanowisk epoki żelaza zarówno w oazie Serachs jak i delcie Tedżenu, co pozwala nie tylko przeinterpretować rozmieszczenie osadnictwa tego okresu, ale także przeanalizować krajobraz irygacyjny tego okresu w szczegółowy sposób. W referacie zostaną omówione możliwości metod GIS do analizy krajobrazu irygacyjnego i rekonstrukcji sieci irygacyjnej.

czwartek, 7 grudnia, g. 18.40-19.00

C

Roksana Chowaniec (Zakład Kontaktów Świata Śródziemnomorskiego z Barbaricum, IA UW)

Eksperyment archeologiczny – forma edukacji muzealnej czy żarty z nauki

Eksperymenty archeologiczne to odtwarzanie dawnych technik produkcji przedmiotów i sposobów ich używania oraz rekonstruowanie procesów związanych z życiem ludzi w przeszłości na podstawie źródeł archeologicznych, ikonograficznych i tekstowych. Rządzą się podobnymi prawami jak inne doświadczenia naukowe, a ich wyniki, uprzednio wielokrotnie powtarzane i opracowane z wykorzystaniem narzędzi badawczych (statystyki, porównań, analiz), powinny stanowić podstawę do dalszych badań naukowych i interpretacji, gdyż celem eksperymentu naukowego jest potwierdzenia lub sfalsyfikowania określonej teorii naukowej.

Przez wiele dekad pierwotne założenia archeologii doświadczalnej ulegały transformacjom. Gdzieś po drodze do terminu 'archeologia eksperymentalna' dołączył aspekt edukacyjny, bynajmniej nie w wymiarze akademickim, ale popularnym. Na pierwszy rzut oka, analizując rozmaite metody edukacji, można śmiało stwierdzić, że archeologia eksperymentalna jest jednym z najciekawszych i najbardziej kształcących sposobów prezentowania wyników naukowych badań archeologicznych szerokim grupom nieprofesjonalistów. Potwierdzają to rozliczne publikacje, prezentacje, imprezy plenerowe, inicjatywy

muzealne. Jeśli jednak przyjrzymy się temu bliżej z punktu widzenia naukowego, sprawa nie wydaje się już tak oczywista. W ten sposób właśnie jako naukowcy stają przed merytorycznym dylematem. Bowiem z jednej strony archeologia eksperymentalna to absolutnie niezwykle efektywna metoda edukacji w zakresie dziedzictwa archeologicznego, ale z drugiej strony naukowy eksperyment archeologiczny, polegający na odtwarzaniu dawnych technik produkcji przedmiotów i sposobów ich używania oraz na rekonstruowaniu procesów związanych z życiem ludzi w przeszłości, wymaga spełnienia wielu warunków: potrzebuje czasu, pieczołowitości o szczegóły, statystycznych opracowań, zastosowania metodyki, analizy podstaw źródłowych. A na to, z czym wszyscy się z pewnością zgodzą, brakuje przecież czasu podczas pokazów dla publiczności.

wtorek, 5 grudnia, g. 14.00-14.20

Julia Chyla (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW; Projekt Castillo de Huarmey)

Krajobraz archeologiczny stanowiska Castillo de Huarmey, Peru

Dolina Huarmey znajduje się na północnym wybrzeżu Peru. Jest to zamieszkała od tysiącleci, wielokulturowy obszar. Można odnaleźć w niej prawie wszystkie typy stanowisk archeologicznych. Odkrycie w 2012 r. imperialnego mauzoleum na st. Castillo de Huarmey pokazuje jak niewiele jeszcze wiadomo o tym regionie. Podczas badań prowadzonych na stanowisku oraz w jego okolicach zostały zastosowane nowoczesne techniki dokumentacji: prospekcja geofizyczna, naloty fotogrametryczne bezzałogowym statkiem latającym oraz latawcem, pomiary GPS RTK, prospekcja terenowa z wykorzystaniem mobilnego GIS. Zebrane dane terenowe dają nam możliwość nieinwazyjnego rozpoznania stanowisk archeologicznych oraz ich kontekstu. Na przykładzie jednej z zastosowanych metod - prospekcji terenowej z użyciem mobilnego GIS zostaną przedstawione możliwości przygotowania badań, zbierania danych przestrzennych w terenie i zarządzania zebranymi informacjami. Identyfikacja i rekonstrukcja dystrybucji stanowisk w dolinie jest pierwszym krokiem do zrozumienia regionalnego kontekstu osadniczego.

czwartek, 7 grudnia, g. 10.40-11.00

Maciej Czapski (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Fortyfikacje graniczne prowincji Mauretania Tingitana. Główne problemy i perspektywy badawcze

Zlokalizowana na północno-zachodnim krańcu Afryki prowincja Mauretania Tingitana jest jedną z najbardziej zagadkowych części starożytnego Imperium Romanum, o której wciąż niewiele wiadomo, zwłaszcza w kwestii zabezpieczenia granic. Pomimo tego, że nie stacjonował tam żaden legion, region nie był zupełnie bezpieczny i wolny od konfliktów wymagających interwencji militarnej. Świadczą o tym pozostałości fortów oddziałów pomocniczych, ochraniających miasta Volubilis, Sala Colonia, czy Banasa. Umocnienia te stały się przedmiotem badań francuskich w połowie XX w., lecz ich rezultaty nie dały zadowalającego obrazu ochrony pogranicza i pozostawiły wiele pytań bez odpowiedzi. Istniejące publikacje traktują temat w sposób ogólny i opierają się na niezbyt głębokiej analizie ukształtowania terenu i zdjęć lotniczych wykonanych w latach 50 XX w.

Wciąż niewiele wiadomo o systemie obrony północnej i północno-wschodniej części granicy, a także odcinku południowym pomiędzy miastami Sala Colonia i Volubilis.

Wobec istniejących obecnie nowoczesnych nieinwazyjnych technik prospekcji terenowej, a także możliwości dokonania specjalistycznych analiz materiału ceramicznego, pojawiają się możliwości uzupełnienia informacji o brakujących odcinkach granicy i istotnego uzupełnienia stanu wiedzy dotyczącej obrony prowincji. W trakcie prospekcji terenowych na terenie Maroka, potwierdzone

zostały przypuszczenia o konieczności weryfikacji informacji zawartych w istniejących publikacjach. W referacie przedstawione zostaną problemy napotkane w trakcie analizy danych terenowych oraz publikacji a także aktualne perspektywy badawcze.

piątek, 8 grudnia, g. 17.10-17.30

D

Tomasz Derda (Zakład Papirologii, IA UW), **Maria Nowak** (WPiA UW/Alexander von Humboldt-Stiftung)

Testament Plutiona syna Ischyryona, tkacza z Oksyrynchos (II w. n.e.)

Czwartego dnia miesiąca Mesore, czyli 28 lipca według kalendarza juliańskiego, w pierwszej dekadzie panowania Hadriana (117–126), niejaki Plution, syn Petesirisa i Heras, lat 61, z bliźnią na lewym nadgarstku, przyszedł do oksyrynchickiego agoranomeionu, by sporządzić testament. Z dokumentu dowiadujemy się, że był to człowiek raczej majątny, wykonujący szlachetną profesję tkacza. Plution nie był rzymskim obywatelem, mimo to jednak w ostatniej woli skorzystał ze wzorców, jakich dostarczało prawo rzymskie, między innymi z masy spadkowej wyłączył warsztat tkacki, który zapisał najmłodszemu, niepełnoletniemu synowi, noszącemu imię po ojcu. Taki legat, zwany w rzymskiej doktrynie prawnej legatum per praeceptionem (precepcyjny) pozwalał na wyodrębnienie zapisanej rzeczy, która nie wchodziła w skład majątku podlegającego podziałowi i nie był wliczany przy obliczaniu części spadkowej. Testament Plutiona jest pierwszym w Egipcie poświadczeniem tej prawnej instytucji.

wtorek, 5 grudnia, g. 16.20-16.40

Tomasz Derda (Zakład Papirologii, IA UW), **Joanna Wegner** (Zakład Papirologii, IA UW; Projekt NCN „Mnisi i wspólnoty monastyczne we wschodnim Śródziemnomorzu (IV-VIII w.)”)

Greckie ostraka z Marei. Dossier firmy remontowej działającej w regionie Mareotis w drugiej połowie VI w.

W 2011 r. w dość niezwykłych okolicznościach polska misja archeologiczna pracująca na stanowisku konwencjonalnie zwanym Marea (identyfikacja nie jest w żaden sposób pewne) dokonała zaskakującego odkrycia zespołu stu kilkudziesięciu skorup pokrytych pismem. Powstała jako rezultat projektu monografia zatytułowana „Greek Ostraca from Marea. A Dossier of Construction Managers Active in the Region of Mareotis in the Second Half of the Sixth Century” zawiera edycję 99 dokumentów (liczba uległa zmniejszeniu przede wszystkim z powodu połączenia wielu fragmentów w większe dokumenty). Pierwsze, bardzo wstępne lektury, wraz z okolicznościami znalezienia w pobliżu wielkiej bazyliki, sugerowały, że ostraka być może dokumentują proces wznoszenia tego wielkiego kościoła, drugiego co do wielkości w Egipcie. W miarę upływu czasu, wraz z nowymi lekturami, przybywało wątpliwości. Przełomowe znaczenie dla naszego rozumienia publikowanego tu zespołu dokumentów miało jednak dokonane połączenie wielu fragmentów w większe całości, tak że powstały duże skorupy uważane przez ceramologów za diagnostyczne. Okazało się, że te największe pochodzą z ostatniej, najpóźniejszej formy amfor gazańskich (LRA 4), których nie wytwarzano przed ostatnimi dekadami szóstego wieku. A ponieważ archeologia jasno mówi, że bazylikę wzniesiono być może nawet sto lat wcześniej... Zresztą także kolejne lektury żmudnie dokonywane na bardzo zniszczonych ostrakach skłaniały do weryfikacji wstępnej hipotezy. Dziś wiemy, że nasze dossier pochodzi z kancelarii osób odpowiedzialnych za prace budowlane i remontowe na terenie miasta, ale także poza nim, w obozie wojskowym. Dzięki dokumentom poznajemy ciekawe szczegóły procesu inwestycyjnego i organizacji pracy licznych zatrudnianych specjalistów, przedstawicieli wielu różnych profesji.

Przygotowana publikacja czerpie wiele z ustaleń archeologów, ale też i dla archeologów w przyszłości może i powinna okazać się użyteczna. Prace budowlane i remontowe dokumentowane naszymi ostrakami prowadzone w różnych obiektach, z których tylko część jest już znana. Potrafimy wskazać na planie Marei zimowe łaźnie i „święte miejsce” (hagios topos), czyli nieodległą od łaźni kaplicę — w obu tych miejscach archeolodzy prowadzili prace przed mniej więcej dziesięcioma laty. Ale dokumenty mówią też o szpitalu i obozie wojskowym, niejako stawiając przed archeologami zadanie ich odkrycia.

środa, 6 grudnia, g. 17.20-17.40

Tomasz Derda (Zakład Papirologii, IA UW), **Krzysztof Misiewicz** (Zakład Badań Nieinwazyjnych, IA UW)

Przygotowanie programu szerokopłaszczyznowych badań nieinwazyjnych na przykładzie działań na stanowisku Marea w 2017 roku

W pierwszej części wystąpienia przedstawione zostaną podstawowe założenia działań przewidzianych w ramach realizacji przygotowanego grantu finansowanego przez NCN. Dalej omówimy źródła pozwalające na ocenę możliwości skutecznego zastosowania szerokopłaszczyznowego rozpoznania nieinwazyjnego wielowarstwowego stanowiska z zachowanymi pozostałościami architektury. Przedstawimy rezultaty dotychczasowych badań geofizycznych i architektonicznych podejmowanych w trakcie działań w Marei od 2003 r. oraz wyniki pomiarów magnetycznych w elektrooporowych przeprowadzonych w 2017 r. W podsumowaniu zajmiemy się ograniczeniami i trudnościami, które wpływają (a niekiedy wręcz wymuszają) na sposób kontynuacji dalszych działań. Zaproponujemy tutaj nie tylko sposób skutecznego zastosowania metod nieinwazyjnych, ale także system integracji danych umożliwiający połączenie uzyskanych danych z rezultatami dotychczasowych i przyszłych badań wykopaliskowych.

środa, 6 grudnia, g. 17.40-18.00

Magdalena Dołęgowska (Instytut Archeologii UW)

Architektura mieszkalna na stanowisku Nemrik 9 w północnym Iraku

Referat rozpoczyna się charakterystyką stanowiska: chronologią, opisem oraz stanem badań. Osada datowana jest na neolit preceramiczny i położona jest na plateau w pobliżu rzeki. Badania prowadzone były w latach 80. XX w. pod kierownictwem prof. Stefana K. Kozłowskiego. Następnie przedstawiony jest materiał, który został opracowany i stał się podstawą do dalszych interpretacji: połowa dokumentacja rysunkowa, zdjęcia oraz inwentarz zabytków.

Część zasadnicza podzielona jest na dwie części. W pierwszej omówione są fazy osadnictwa (5 faz), uwzględniając elementy wspólne dla domów z poszczególnych faz oraz zmiany, jakie zaszły wraz z rozwojem architektury mieszkalnej na stanowisku. Przedstawione zostały domy z wczesnych faz, które nie były wznoszone według ogólnie przyjętego schematu oraz domy z dwóch ostatnich faz wybudowane według ustalonych reguł. Omówione zostały zmiany, jakie zaszły w architekturze ze wskazaniem na widoczne ślady przebudowy niektórych domów. W części drugiej znajduje się charakterystyka elementów konstrukcyjnych nemrickich domów: ściany, podłogi, bankietki i jamy, podpory dachu oraz dach.

Wystąpienie kończy się zaprezentowaniem, jak wyglądał typowy nemricki dom i jak mogła być wykorzystywana przestrzeń mieszkalna.

czwartek, 7 grudnia, g. 17.00-17.20

Sylwia Domaradzka (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Osada kultury łużyckiej w Warszawie-Białołęce, ul. Zdziarska, badania w latach 2008-2009

Celem referatu jest prezentacja materiałów zabytkowych z osady kultury łużyckiej, odkrytych na stanowisku w Warszawie – Białołęce, ul. Zdziarska (AZP 54-66/37). Badania, prowadzone w 2008 i 2009 r. przez Pracownię Archeologicznych Badań Terenowych IAUW, dostarczyły bogatych pozostałości w postaci źródeł ruchomych oraz nieruchomych, związanych z zasiedleniem tego terenu w IV i V okresie epoki brązu oraz wczesnej epoce żelaza.

czwartek, 7 grudnia, g. 15.20-15.40

Tomasz Dziurdzik (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Karl Patsch 1912 i Ljubuški Archaeological Project 2017. Badania nad rzymskim osadnictwem w Hercegowinie – Wiedza i Postęp?

Wystąpienie prezentować będzie badania terenowe prowadzone na obszarze gminy Ljubuški (kanton zachodniohercegowiński, Bośnia i Hercegowina) w ramach realizacji grantu NCN przyznanego w konkursie Preludium 10. Tegoroczne prace w znacznym stopniu wiązały się z osobą Karla Patscha, pioniera archeologii Bośni i Hercegowiny. Znakomitą ramę kompozycyjną dla współczesnych polskich badań zapewnia fakt, że biegle znał on język polski, a w 1912 r. opublikował na łamach krakowskiego czasopisma "Wiedza i Postęp" artykuł o rzymskiej przeszłości Bośni i Hercegowiny. Obdarzony genialną intuicją, pracowity i skrupulatny, dokonał szeregu znaczących odkryć; nie dysponował jednak technicznymi możliwościami ich dokładnego zadokumentowania, przez co późniejsi badacze przyjmowali je (lub negowali) kierując się raczej zaufaniem niż pewnością. Nieinwazyjna kampania badań 2017 r. oraz prace wykopaliskowe lokalnych archeologów przyniosły weryfikację i poszerzenie ustaleń Patscha i jego pokolenia badaczy. Udało się m.in. ostatecznie potwierdzić, że najważniejsze stanowisko regionu jest – jak sugerował Patsch – fortem wojsk pomocniczych. Każda taka pozytywna weryfikacja jest tym cenniejsza, że stan zachowania starożytnego dziedzictwa jest współcześnie wielokrotnie gorszy niż na przełomie XIX i XX w., na co wpływ ma przede wszystkim działalność budowlana i brak właściwej ochrony konserwatorskiej.

piątek, 8 grudnia, g. 13.50-14.10

Rafał Fetner (Zakład Bioarcheologii, IA UW), **Juan Aguilar**, **Joanna Szymczak** (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW; Zakład Bioarcheologii, IA UW)

A co ta kość tutaj robi? Uwagi na temat starobabilońskiego obrządku pogrzebowego na przykładzie grobowców ze stanowiska Bakr Awa w irackim Kurdystanie

W trakcie pięciu sezonów wykopaliskowych na stanowisku Bark Awa w irackim Kurdystanie odkryto sześć grobowców starobabilońskich. Cztery z nich zawierały szczątki ludzkie, w dwóch znaleziono jedynie zabytki. Grobowce były wielokrotnie wykorzystywane, szczątki kolejnych osób były dokładane do już tam spoczywających, a gdy zaszła taka potrzeba grobowce były opróżniane w celu dokonania kolejnego pochówku. Zmarli składani byli jeden na drugim, zazwyczaj po jednej stronie, druga strona zaś pozostawała pusta. Zabytki najczęściej umieszczano zaraz przy wejściu. Zmarli zorientowani byli wzdłuż osi długiej grobowca, ale nie było to regułą, gdyż jeden osobnik w grobowcu BA1400 ułożony był wzdłuż tylnej ściany grobowca, prostopadłej do osi głównej.

czwartek, 7 grudnia, g. 17.40-18.00

Rafał Fetner, Arkadiusz Sołtysiak (Zakład Bioarcheologii, IA UW)

Krótki referat o drapaniu kości przez sępy

Ptaki są zazwyczaj pierwszymi zwierzętami żerującymi na szczątkach ludzkich i zwierzęcych spoczywających na powierzchni ziemi, jednak badania nad śladami żerowania ptaków przez dłuższy czas nie były podejmowane. Jednym z powodów było przekonanie, że dziób i szpony ptasie są zbyt miękkie, aby pozostawić ślady na kościach. Eksperyment przeprowadzony w 2009 r. z wykorzystaniem zwłok ludzkich wystawionych na żerowanie sępów był skupiony na tempie, w jakim ptaki pozbawiły osobnika tkanek miękkich i w jaki sposób rozmieszczone były kości po konsumpcji przez ptaki. Zaobserwowane zostały zadrapania na kościach, ale autorzy nie przyłożyli do tego większej uwagi. Obserwacja ta zaowocowała dwoma niezależnymi eksperymentami, które ujawniły cechy charakterystyczne dla żerowania sępa płowego. W hiszpańskim eksperymencie zaobserwowano specyficzne rozmieszczenie śladów i ułożenie ich względem siebie. W naszym eksperymencie zostały potwierdzone obserwacje odnośnie ułożenia względnego śladów, a zastosowanie mikroskopii elektronowej pozwoliło na zaobserwowanie cech typowych dla pojedynczych śladów żerowania sępa. Niestety, są one zbyt płytkie i łatwo mogą ulec zatarciu w wyniku działania czynników tafonomicznych. Oba eksperymenty sfalsyfikowały pogląd, że dzioby i szpony ptaków są zbyt miękkie, aby pozostawić ślady na kościach. Niektóre ptaki mogą pozostawić charakterystyczne ślady żerowania, co pokazuje potrzebę wykonania dalszej serii badań eksperymentalnych w tym obszarze.

wtorek, 5 grudnia, g. 15.40-16.00

Bogusław Franczyk (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW)

Południowa Jatenga w świetle najnowszych badań etnoarcheologicznych (Burkina Faso X-XI 2017)

Wystąpienie będzie prezentacją najnowszych wyników badań etnoarcheologicznych prowadzonych w południowej Jatendze, gdzie skupiłem się na realizacji trzech głównych celów. Po pierwsze, na analizie współczesnych warsztatów garncarskich, pod kątem produkcji oraz dystrybucji naczyń ceramicznych. Stanie się to punktem wyjścia do pogłębionej analizy porównawczej z materiałem archeologicznym. Po drugie, na rejestracji stanu zachowania cmentarzysk z kamiennymi stelami nagrobnymi, związanymi z instytucją Tengasoba („Szefa Ziemi”). Po raz ostatni miejsca te były analizowane w latach 60-tych, skupiono się wtedy jedynie na analizie stylistycznej stel. Trzecim punktem pracy była rejestracja odbioru dziedzictwa archeologicznego przez lokalną społeczność.

Realizacja każdego z tych punktów, uzupełniona regularnymi badaniami archeologicznymi w przyszłości, będzie próbą odpowiedzi na główne pytanie badawcze jakie stawiam w przygotowywanej pracy doktorskiej. Mianowicie, jaka jest różnica na poziomie kultury materialnej między napływowymi Mossi a substratem autochtonicznym – Nioniosi? Bez pogłębionych badań etnoarcheologicznych, analiza bazująca jedynie na źródłach archeologicznych, może okazać się pracą która spłyci bardzo skomplikowany obraz kulturowy.

piątek, 8 grudnia, g. 17.50-18.10

Łukasz Gackowski, Magdalena Zawol (Muzeum Archeologiczne w Biskupinie)

Archeologia i odtwórstwo historyczne. W poszukiwaniu korzyści ze współpracy

W czasach dominującej kultury wizualnej archeolodzy potrzebują nowych, atrakcyjnych narzędzi prezentowania wizji życia w przeszłości. Jednym z nich może być odtwórstwo historyczne. Ma ono w swym założeniu możliwość bezpośredniej rozmowy z odbiorcą, której nie ma archeolog posługujący

się głównie słowem pisanim czy ekspozycją zabytków w gablotach. Wzajemna komunikacja między archeologami a odtwórcami z pewnością przyniosłaby obopólną korzyść. Odtwórstwo, które mimo iż często postrzegane przez archeologów jako zabawa, przy odpowiedniej opiece naukowej może być wartościowym środkiem do tworzenia narracji o przeszłości z jednej strony, a z drugiej możliwością do obserwowania przez nich procesów technologicznych oraz użytkowych.

wtorek, 5 grudnia, g. 14.20-14.40

Vyacheslav Gerasimov (IA NAN Ukrainy, Kijów; Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW), **Artur Brzóska** (Zakład Archeologii Podwodnej, IA UW)

Badania Czarnomorskiej Międzynarodowej Podwodnej Ekspedycji Archeologicznej w rejonie półwyspu Tendra i wyspy Berezan w 2017 r.

W sezonie 2017 zrealizowano wspólnymi siłami Instytutu Archeologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, kierowaną przez V. Gierasimowa oraz Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, kierowaną przez A. Brzóska "Czarnomorską Międzynarodową Podwodną Ekspedycję Archeologiczną", której celem było przebadanie akwenów wokół półwyspu Tendra i wyspy Berezan. Podwodne rozpoznanie archeologiczne skoncentrowano na akwenu przy północnym końcu półwyspu Tendra zarówno od strony zatoki jak i pełnego morza oraz wokół wyspy Berezan. Prócz nurków – studentów studiów dziennych i studium podyplomowego wykorzystano do badań nieinwazyjnych dwa sonary boczne Lawrence HDS 7 i HDS 12. Urządzenia pozwoliły na namierzenie miejsc, które następnie sprawdzali płetwonurkowie oraz wykonanie aktualizacji map batymetrycznych badanych akwenów. W wyniku prac ujawniono nieliczny materiał ceramiczny występujący zarówno na brzegu jak i pod powierzchnią wody. Efektem badań były też kotwice i drewniany wręg pochodzący być może z kozackiej czajki i datowany na XVIII w. Do następnego etapu badań wytypowano kilkanaście potencjalnych miejsc wymagających sprawdzenia oraz jedno miejsce zinterpretowane jako obszar katastrofy morskiej datowanej na okres rzymski.

czwartek, 7 grudnia, g. 11.40-12.00

Miłosz Giersz (Zakład Antropologii Historycznej i Archeologii Wybrzeży Pacyfiku IA UW; Projekt Castillo de Huarmey)

Multidyscyplinarne badania prekolumbijskiego ośrodka imperium Wari w Castillo de Huarmey w sezonach 2016-2017

Polsko-peruwiańskie, multidyscyplinarne badania archeologiczne prekolumbijskiego ośrodka Castillo de Huarmey na północnym wybrzeżu Peru prowadzone są od 2010 r. Dzięki przyjęciu szerokiego spektrum metod badawczych, w tym zastosowaniu archeologii nieinwazyjnej, geoarcheologii, czy analiz archeometrycznych i biogeochemicznych, międzynarodowa grupa badaczy kierowana przez autora referatu stara się coraz dokładniej zrozumieć skomplikowane procesy prehistoryczne i niuanse ludzkiej aktywności w przeszłości. W referacie zaprezentowane zostaną najnowsze wyniki wykopalisk archeologicznych i badań laboratoryjnych w latach 2016-2017 oraz perspektywy badawcze na przyszłość.

czwartek, 7 grudnia, g. 9.40-10.00

Artur Grabarek (Pracownia Archeologicznych Badań Terenowych, IA UW)

Osada społeczności kultury ceramiki wstęgowej rytej w Podlesiu, pow. staszowski – czwarty sezon badań

Podlesie to niewielka wieś, położona ok. 5 km na wschód od Oleśnicy w woj. świętokrzyskim. W ramach podziału fizycznogeograficznego Polski, obszar ten należy do Niecki Połanieckiej, będącej mezoregionem Niecki Nidziańskiej.

Stanowisko 6 odkryto przypadkowo w 2009 na krawędzi oraz południowym stoku doliny Wschodniej, mniej więcej około 400 m od aktualnego koryta rzeki.

W latach 2014-2017 na stanowisku przeprowadzono badania wykopaliskowe, w ramach których przebadano obszar o łącznej powierzchni 3 arów.

Podczas eksploracji pozyskano ponad 7000 zabytków, z czego najliczniej reprezentowana była ceramika w liczbie 6000 fragmentów, ponadto 1300 wytworów krzemienych, 70 obsydianowych, 45 kamiennych, a także gliniane ciężarki oraz przęśliki tkackie z fragmentów ceramiki. W większości pochodzą one z warstwy kulturowej, która miejscami dochodzi do miąższości ok. 70 cm oraz z wypełnisk ośmiu obiektów. Na stanowisku zarejestrowano również szczątki kostne bydła oraz świni?

Wstępna analiza materiału zabytkowego pozwala łączyć go z fazą nutową i żelazowską kultury ceramiki wstęgowej rytej (dalej KCWR). Przyjęta klasyfikacja znajduje potwierdzenie zarówno w morfologii, zdobnictwie oraz technologii ceramiki, a także strukturze techno-morfologicznej inwentarza krzemienno/obsydianowego. Szczególną uwagę zwraca obecność kilkudziesięciu ułamków naczyń o wyraźnych nawiązaniach do kręgu kultur wschodniolinearnych, z pogranicza słowacko-węgierskiego. Charakter i mnogość znalezisk, brak zaburzeń w postaci śladów późniejszej okupacji tego obszaru, czynią ze stanowiska w Podlesiu jeden z najważniejszych punktów na mapie osadnictwa KCWR w regionie pozalessowym woj. świętokrzyskiego.

czwartek, 7 grudnia, g. 14.40-15.00

Anna Grossman, Małgorzata Starak-Juchniewicz (Muzeum Archeologiczne w Biskupinie)

Dynamika i ekonomika przędzenia – wełna czy len?

Biskupińskie doświadczenia z przędzeniem datują się od połowy lat 80. XX w., od momentu nawiązania współpracy z grupą tkacką z Museumsdorf Düppel w Berlinie Zachodnim. Jedynym dostępnym na miejscu surowcem była wełna owcza z runa owiec hodowanych w Biskupinie tzw. wrzosówek. Uprzędzona wełna wykorzystywana była sukcesywnie do tkania na pionowym warsztacie tkackim. Rozpoczęte wówczas prace miały charakter odwrotny, bez znamion działań eksperymentalnych. Ich głównym celem było wykonanie tkanin na warsztatach będących wyposażeniem wewnątrz chat w rekonstrukcjach kompleksu zabudowy mieszkalnej osady obronnej z początku epoki żelaza. Większość prac wykonywana była podczas pokazów pradziejowych rękodzieł w ramach imprez popularyzatorskich organizowanych w Biskupinie, takich jak festyn czy archeologiczna majówka.

Pierwszą próbę przędzenia lnu przeprowadzono podczas warsztatów tkackich zorganizowanych przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego z naszym muzeum w 2013 r. Jednak było to doświadczenie okazjonalne. Kolejne próby wykonywano również na warsztatach tkackich prowadzonych zarówno z IA UW, jak i w muzeum w Biskupinie. Wykorzystywano surowiec pozyskany dzięki dr A. Ulanowskiej ze stacji doświadczalnej w Poznaniu. Ilość przędzy uzyskanej w tym roku dała możliwość przeprowadzenia pierwszych doświadczeń mających na celu zbadanie ekonomiki przędzenia. Prace prowadzono na zróżnicowanych zestawach przęślik/wrzeciono w określonych okresach czasu. Wszystkie etapy sukcesywnie opisywano z dodaniem uwag uwzględniających obserwacje dotyczące napotykanymi trudnościami lub możliwościami wprowadzenia modyfikacji związanych z organizacją pracy. Na końcu pozyskane doświadczenia przędzenia lnu porównano z przędzeniem

wełny pod kątem łatwości i efektywności pracy. Uzyskany wynik wskazywał, że surowcem łatwiejszym w do przędzenia jest wełna, jednak z pewnymi zastrzeżeniami.

wtorek, 5 grudnia, g. 17.40-18.00

Małgorzata Grupa (Instytut Archeologii UMK w Toruniu)

Tabliczki czy bardko – wczesnośredniowieczne wstążki z rejonu śródziemnomorskiego

W ostatnim czasie w dość dużej ilości wykonywane są kopie lub nowe modele wstążek na krosienku tabliczkowym czy bardko. Oczywiście w materiałach archeologicznych istnieją przykłady, gdzie bardko i tabliczki używane były równocześnie. Często dzieje się tak przy wstążkach wykonywanych w splocie *samitum*. Wystąpienie będzie dotyczyło próby rozrysowywania wzoru i określenia użytych technik w jedwabnych wstążkach, gdzie wzór kształtowany jest nicią z metalowym oplotem.

wtorek, 5 grudnia, g. 18.40-19.00

Witold Gumiński (Zakład Archeologii Pradziejowej, IA UW)

Guzik z pętelką – unikatowe znaleziska kościane w sezonie 2017 na stanowisku mezolitycznym i paraneolitycznym w Szczepankach na Mazurach

Kolejny 14. sezon badań na stanowisku łowców-zbieraczy w Szczepankach na Mazurach dostarczył nowych niezwykle rzadkich wytworów kościanych z paraneolitu – kultury Zedmar i z mezolitu. Tytułowy kościany guzik ma zarys owalny i na środku dwie małe dziurki ze śladami wytarcia od nici. Jest to pierwsze takie znalezisko z epoki kamienia w Europie. Kolejne znalezisko – sztylet z kości łokciowej jelenia jest pierwszym takim znaleziskiem w Polsce, choć wytwory takie znane są z innych stanowisk europejskich. Całe kościane ostrze o przekroju owalnym i spłaszczonym końcem znalezione zostało w warstwie mezolitycznej. Zaskakujące jest natomiast odkrycie typowego mezolitycznego topora z poroża jelenia z guzowym obuchem w warstwie wczesnozedmarskiej. Z tego okresu pochodzą też dwa całe poroża sarny z płasko startymi wierzchołkami, do których brak analogii. Wyjątkowe jest też znalezisko całej czaszki niedźwiedzia.

czwartek, 7 grudnia, g. 14.20-14.40

Irina Gusach (Muzeum-Rezerwat w Azowie), **Kakhaber Kamadadze** (Muzeum-Rezerwat w Gonio Apsaros)

The Late Middle Ages archaeological materials from Gonio fort in 2017

Przedmiotem wystąpienia będzie prezentacja wyboru naczyń ceramicznych pochodzących z wypełniska jam kloacznych. Kilkanaście podobnych jam zostało w ciągu ostatnich lat przebadanych (w całości lub częściowo) na odcinku wykopalisk prowadzonym przez ekspedycję Instytutu Archeologii UW w Gonio. Jamy pochodzą z okresu stacjonowania w dawnym forcie rzymskim i bizantyjskim garnizonu tureckiego.

wtorek, 5 grudnia, g. 11.50-12.10

Jacek Krzysztof Hamburg (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW), **Katarzyna Pawłowska** (Studium Doktoranckie IAiE PAN), **Roland Isakadze**, **Shalva Buadze** (Państwowe Muzeum Historyczne w Kutaisi)

W poszukiwaniu mitycznej Ai. Raport Polsko-Gruzińskiej Ekspedycji z badań nad krajobrazem archeologicznym Kutaisi

W lipcu, a następnie październiku 2017 r. ekspedycja archeologiczna z ramienia Instytutu Archeologii UW, we współpracy z *The National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia* oraz Muzeum Historycznym w Kutaisi, przeprowadziła badania wykopaliskowe (dwa sezony) we współczesnym mieście Kutaisi położonym nad rzeką Rioni na obszarze starożytnej Kolchidy (zachodnia Gruzja).

Na stanowisku, oprócz spodziewanych znalezisk z okresu średniowiecza i antyku (IV-III w. p.n.e.), odkryto również warstwy związane ze środkową i późną epoką brązu oraz wczesną epoką żelaza (XVIII-VI w. p.n.e.). Fakt ten potwierdzają również pierwsze wyniki badań radiowęglowych. Wykopaliska archeologiczne, choć trudne z powodu znacznych zniszczeń spowodowanych przez współczesne zabudowania, skupiały się na terenie wzgórza Gabashvili i pozwoliły na uzyskanie wstępnej stratygrafii stanowiska. Badania były prowadzone również w bliskiej okolicy, głównie na północ od wzgórza, które zostało wytypowane na podstawie zmapowania koncentracji przypadkowych znalezisk wskazujących na potencjalne istnienie w tym miejscu cmentarzyska z epoki brązu. Wyniki zaprezentowane podczas wystąpienia będą wsparte rezultatami gruzińskich wykopalisk na tym terenie z poprzednich lat (1965, 1984-1986, 1990, 2014).

Krajobraz archeologiczny Kutaisi to jednak nie tylko wzgórze Gabashvili i jego najbliższa okolica, ale również wiele innych stanowisk archeologicznych, bardzo przypominających swoją formą „*telle*” znane głównie z terenów bliskowschodnich. Znajdują się one w promieniu 30 km od centrum stolicy regionu Imeretii. Wstępny rekonesans przeprowadzony na kilku z nich (m. in. Meskheti, Patriketi czy Partskhanakanevi) przyniósł całkiem bogaty materiał ceramiczny oraz inne znaleziska (m. in. żarno, ciężarek tkacki) potwierdzające istnienie na tych stanowiskach warstw związanych ze środkową i późną epoką brązu oraz charakterystycznych dla Kolchidy w tym okresie umocnień.

wtorek, 5 grudnia, g. 12.30-12.50

Javad Hosseizadeh, **Mohsen Javeri** (Department of Archaeology, University of Kashan), **Arkadiusz Sołtysiak** (Zakład Bioarcheologii, IA UW)

Second season of excavations at the Iron Age II cemetery in Estark, Iran

During the 2016 season of excavations at Estark we have found a palimpsest grave, with oval stone structure and several burials representing at least four consecutive phases, with primary and secondary inhumations as well as cremains of a dozen individuals present. This September and October the excavations continued in two new trenches: Trench B as eastern extension of the 2016 operation and Trench C in eastern part of the cemetery. Five new graves were found, some of them with multi-phase sequence of burials, representing Iron Age II and possibly the very beginning of Iron Age III. They show evidence of complex burial rites and their structure and grave goods suggest some cultural links with Central Asia.

czwartek, 7 grudnia, g. 18.20-18.40

Mateusz Iskra (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Bliskiego Wschodu, IA UW)

Wstępna analiza funkcjonalno-przestrzenna zabudowy Metsamor z początku I tysiąclecia p.n.e.

W trakcie pięciu sezonów wykopaliskowych przebadano częściowo, lub całkowicie pozostałości siedmiu pomieszczeń będących częścią przynajmniej trzech dużych budowli. Na podstawie datowania względnego wstępnie ustalono okres ich funkcjonowania na około 200-300 lat, tj. między IX a VI w. p.n.e. Niektóre z pomieszczeń były wielokrotnie przebudowywane przed i po zajęciu Metsamor przez Urartyjczyków. Uchwycenie poziomów podłogowych, a także analiza form ceramicznych i planigrafia zabytków wydzielonych pozwoliły na wstępne wnioski dotyczące funkcjonalności pomieszczeń w obrębie większych założeń.

wtorek, 5 grudnia, g. 10.30-10.50

Krzysztof Jakubiak (Zakład Archeologii Bliskiego Wschodu, IA UW)

Metsamor (Armenia) sezon 2017, wstępna prezentacja wyników badań

W ostatnim sezonie badawczym prace wykopaliskowe przyniosły nowe ustalenia dotyczące nie tylko samej chronologii stanowiska, ale także pozwoliły na ustalenie zmian w strukturze zabudowy mieszkalnej badanej od kilku lat osady. Tegoroczne badania koncentrowały się na dokładnym prześledzeniu relacji pozostałości architektury mieszkalnej. Udało się poczynić pewne ustalenia dotyczące sposobu zabudowy przestrzeni wewnątrz osady. Ponadto, dzięki tegorocznym pracom terenowym, udało się także uchwycić rozwój ceramiki od początku okresu żelaza (XII-XI wiek przed naszą erą) do upadku królestwa Urartu (około 590 roku przed naszą erą).

wtorek, 5 grudnia, g. 9.50-10.10

Paweł Janik (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW)

Badania magnetyczne grodziska stożkowatego w Mokrsku Dolnym

Tematem mojego wystąpienia jest przedstawienie wyników badań geofizycznych przy użyciu magnetometru grodziska stożkowatego i jego otoczenia w Mokrsku Dolnym (gm. Sobków, pow. jędrzejowski, woj. świętokrzyskie). Pomiary odbyły się w dniach 20-22 kwietnia 2017 r. i były częścią projektu *Badania powierzchniowe i nieinwazyjne w gminie Sobków*. Prospekcja została wykonana za pomocą magnetometru (gradientometru) Sensys MXPDA z pięcioma sondami, który był umieszczony na systemie mobilnym. Efektem badań było zidentyfikowanie anomalii magnetycznych, których prawdopodobnym źródłem były relikty zabudowy przyrodowej.

środa, 6 grudnia, g. 11.00-11.20

Katarzyna Januszek (Zakład Archeologii Pradziejowej, IA UW)

„Linin w czekoladzie”, czyli o związkach ceramiki typu Linin z artefaktami z krzemienia czekoladowego na stanowiskach w Lininie

Na początku lat 70. XX w. E. Kempisty wydzieliła wśród znalezisk z Mazowsza i Podlasia grupę synkretycznej ceramiki, łączącej stylistykę paraneolitycznych kultur strefy leśno-wschodnioeuropejskiej (w tym kultury niemeńskiej) oraz kultur neolitu i wczesnej epoki brązu. Najliczniej tego typu naczynia występowały w miejscowości Linin w Dolinie Środkowej Wisły, stąd określone zostały ceramiką typu linińskiego. Aktualnie przez jednych badaczy utożsamiane są ze stylistycznymi horyzontami (linińskimi) w kulturze niemeńskiej, a przez innych traktowane jako typ naczyń reprezentujących synkretyczną grupę Linin na Mazowszu i Podlasiu z okresu późnego neolitu i wczesnej epoki brązu. Zarówno w przypadku kultury niemeńskiej, jak i grupy Linin często jedynym analizowanym źródłem jest ceramika. Stąd brak informacji o innych kategoriach wytworów, przede wszystkim krzemiennych, nierzadko odkrywanych łącznie z tego typu ceramiką, tak jak miało to miejsce w Lininie. E. Kempisty nie łączyła ich z analizowaną przez siebie ceramiką twierdząc, że *„niemal wszystkie dotychczas odkryte na wydmach materiały krzemienne były często w mechaniczny sposób oddzielane od współwystępującej niekiedy z nimi ceramiki”*. Dlatego też w swoich publikacjach nie wspominała o artefaktach krzemiennych i ich kontekście na stanowiskach w Lininie.

Ustalenie stopnia powiązań wymienionego typu naczyń z artefaktami krzemiennymi na stanowiskach w Lininie, możliwe było dzięki kwerendzie muzealnej, przeprowadzonej w Państwowym Muzeum Archeologicznym.

Analiza zbiorów wykazała, że w większości materiały krzemienne odkrywane były w izolowanych skupiskach na wydmie, obejmujących pozostałości produkcyjne z krzemienia czekoladowego i nieliczne narzędzia z tego surowca z nieznaczną domieszką produktów z innych odmian krzemieni. Tylko kilka takich skupisk zawierało okruchy ceramiki linińskiej, zapewne niezauważonej w trakcie segregacji surowcowej zbiorów. Ze względu na wybitnie odpadowy charakter odkrytych materiałów krzemiennych i występowanie mało diagnostycznych narzędzi, które łączyć można zarówno z wytwórczością społeczności późnomezolitycznych, jak i neolitycznych, niezwykle ciężko przypisać je konkretnym jednostkom kulturowym.

Obecność ceramiki typu Linin w kontekście przedmiotów krzemiennych może wskazywać na preferowanie stanowisk w Lininie przez synkretyczne ugrupowania późnego neolitu i wczesnej epoki brązu, m.in. w ramach pozyskiwania surowca czekoladowego z dawnych miejsc jego obróbki. Pośrednio na taki sposób zaopatrzenia i wyboru surowca wskazują źródła zdeponowane w obiektach obrzędowych z Supraśla i Skrzyszewa, wśród których obok synkretycznej ceramiki znaleziono m.in. różnej proveniencji artefakty z krzemienia czekoladowego.

czwartek, 7 grudnia, g. 14.00-14.20

Piotr Jaworski (Zakład Archeologii Klasycznej, IA UW)

Co o dziejach rzymskiego fortu Apsaros mówią znaleziska monet?

Analiza monet wydobytych w ostatnich latach przez ekspedycję Instytutu Archeologii UW z pozostałości zabudowy rzymskiego fortu Apsaros, pozwoliła na ustalenie chronologii znalezisk oraz wyróżnienie specyficznych cech lokalnego obiegu monetarnego, a także wysunięcie wstępnych wniosków na temat datowania poszczególnych faz funkcjonowania fortu.

wtorek, 5 grudnia, g. 11.30-11.50

Piotr Jaworski (Zakład Archeologii Klasycznej, IA UW)

„Wenus Medycejska podług teorii Darwina”: zabytki, archeolodzy i kolekcjonerzy okiem humorystów warszawskich końca XIX w.

Czy oddając się na co dzień zgłębianiu fascynujących nas problemów naukowych zastanawiamy się, jaki obraz nas – archeologów i archeologii jako dyscypliny naukowej rysuje się w oczach społeczeństwa? Czy domagając się powszechnego uznania dla własnych odkryć i należytej uwagi dla badanych przez nas stanowisk nie popadamy czasem w przesadę, czy wręcz śmieszność? A zabytki, których analizom poświęcamy tak wiele czasu, czy budzą porównywalny z naszym zachwytem wśród zwykłych śmiertelników?

Referat stanowi przegląd rysunków i tekstów satyrycznych, zamieszczonych na łamach warszawskiej prasy ilustrowanej ostatniej ćwierci XIX w., które za cel obrały sobie rodzime środowisko uczonych archeologów i miłośników starożytności. Przekonajmy się, jak wiele z dziewiętnastowiecznego starożytnika przetrwało w nas samych.

piątek, 8 grudnia, g. 10.00-10.20

Emil Jęczmienowski (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Rzymski fort i vicus w Pojejena (okręg Caraș-Severin, Rumunia). Rezultaty pierwszego sezonu badań nieinwazyjnych

W październiku 2017 r. miała miejsce pierwsza z 3 planowanych kampanii badawczych w ramach trzyletniego grantu NCN, którego celem jest przeprowadzenie niedestrukcyjnych badań leżącego nad Dunajem, u wejścia do Żelaznych Wrót, rzymskiego fortu wojsk pomocniczych wraz z jego otoczeniem. W trakcie tegorocznych prac powierzchniowo przebadano tereny w otoczeniu fortu, wyznaczając przy tym kilka obiecujących miejsc do dalszych badań. Metodami geofizycznymi przebadano także południową część fortu, jak również pewne obszary leżące na południe i wschód od niego, lokalizując przy tym pozostałości osiedla przyfortecznego (*vicus*) na południe od fortu.

piątek, 8 grudnia, g. 13.30-13.50

K

Monika Kaczmarek (Uniwersytet Zielonogórski)

Eksperyment archeologiczny w badaniach nad neolitycznymi tekstyliami. Nowe metody analiz i rekonstrukcji

Identyfikacja tekstylna obszaru Europy Środkowej, szczególnie w przypadku najstarszych epok, jest procesem trudnym. Warunki klimatyczne dla zachowania szczątków organicznych są wysoce niekorzystne, przez co znaleziska tekstylne w trakcie badań archeologicznych są niezwykle rzadkie. Znacznie częściej mamy do czynienia z zabytkami pośrednio świadczącymi o złożonej produkcji tekstylnej w postaci ciężarków tkackich, przędzy czy szpul. Niestety takie znaleziska informują nas tylko o tym, że badana społeczność pradziejowych znała umiejętność przetwarzania włókien naturalnych na różnego rodzaju plecionki i tkaniny. Brakuje natomiast informacji o zastosowanym surowcu, splocie oraz technicznej biegłości wykonawcy.

Nowe możliwości w tym zakresie stwarzają badania mikroskopowe odcisków tekstylnych rejestrowanych na ceramice naczyniowej społeczności neolitycznych. Niezwykle istotnym etapem

takich badań jest eksperyment archeologiczny, który pozwala na weryfikację hipotez uzyskanych w trakcie analiz specjalistycznych materiału źródłowego.

Celem referatu jest prezentacja oraz podkreślenie roli eksperymentu archeologicznego w badaniach nad tekstyliami neolitycznymi. Analizy specjalistyczne uzupełnione o badania eksperymentalne mogą pozwolić na weryfikację stawianych hipotez badawczych, wprowadzić do obiegu naukowego zupełnie nową interpretację znanych i badanych już wcześniej zjawisk, poszerzyć naszą obecną wiedzę na temat życia pradziejowych społeczności oraz zwrócić uwagę badaczy na kwestie, które do tej pory wydawały się mało istotne. Praca powstała w oparciu o własne doświadczenia badawcze jak również wyniki analiz uzyskane przez innych naukowców (m.in. K. Grömer, D. Kern, I. Schierer).

wtorek, 5 grudnia, g. 17.20-17.40

Radosław Karasiewicz-Szczypiorski (Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW), **Sulkhan Mamuladze** (Muzeum-Rezerwat w Gonio Apsaros)

Co o dziejach rzymskiego fortu Apsaros mówią relikty architektoniczne?

W ramach wystąpienia zostaną zaprezentowane wybrane informacje dotyczące podziału na fazy budowlane relikwów architektonicznych odkrytych w ostatnich latach przez ekspedycję Instytutu Archeologii UW w Gonio.

wtorek, 5 grudnia, g. 11.10-11.30

Kornelia Kasperkiewicz (Instytut Archeologii UW)

Examination of religious assemblages in domestic area of Metsamor in the Early Iron Age

The settlement area on the site of Metsamor, excavated by the Armenian-Polish mission since 2013, yielded in the recent years a diverse assemblage of material, attesting major changes in the urban landscape from the end of the Late Bronze Age throughout the Early Iron Age up to the Urartian conquest. Part of this assemblage allows to reconsider previous assumptions as to the interpretation of social structure revealed by the material culture.

Material excavated during the 2017 season allowed to reveal a religious context, in particular through the presence of an assemblage including finds such as: an ash container, a flat basalt stone, a clay stamp used for branding ritual bread loafs and a small vessel - used perhaps for storing precious liquids or narcotic substances. Moreover similar assemblages, larger in size, were found south to the citadel uncovered by Emma Khanzadyan in the 1950s.

The sanctuary found this year is however located within a large building structure, which function in relation to the domestic part of the site remains undefined. This feature exhibits several building phases spanning from the End of the Late Bronze Age up to Early Iron Age II, the latter phase connected to the conquest of Metsamor by the Urartian king Argishti I. The sanctuary, belonging to the last phases of these building stages, represents an interesting case of embedded religious activities of earlier traditions after it was invaded by a new political force. This context bears similarities with contextual layers of the site of Gegharot.

As suggested by the 2017 excavation, Metsamor witnessed major changes affecting the urban landscape of the site. Pottery assemblages and religious inventories do show nevertheless that local and urartian material culture existed simultaneously. The religious contexts allow to raise new and original perspectives in regards to the community practices and social interactions of after the Urartian conquest.

What meaning do these religious traditions hold within a new political reality of the site? To what extent these religious installations interact with the larger urban reconfiguration? What conclusions can be drawn on the social structure of the community living in Metsamor in the Early Iron Age II?

wtorek, 5 grudnia, g. 10.10-10.30

Aleksandra Klecha (Instytut Archeologii UW)

Projekt: Petersburg

Pełna nazwa projektu: Dokumentacja i digitalizacja wybranych źródeł archeologicznych z zasobów Państwowego Muzeum Ermitażu w Sankt Petersburgu – Ekspedycja Naukowa studentów Koła Naukowego Archeologii Pradziejowej.

W dniach 28 maja-5 czerwca b.r. grupa 10 studentów zrzeszonych w Kole Naukowym Archeologii Pradziejowej pod opieką dr. hab. Dariusza Manasterskiego z Zakładu Archeologii Pradziejowej IA UW zrealizowała projekt dotyczący tematyki innowacyjnych sposobów dokumentacji zabytków archeologicznych.

Dzięki uprzejmości władz Państwowego Muzeum Ermitażu, reprezentowanych przez pracowników Departamentu Archeologii Europy Wschodniej i Syberii, studenci mieli okazję do zapoznania się z materiałami datowanymi na epokę kamienia oraz wykonania ich fotogrametrii, która posłużyła skonstruowaniu modeli trójwymiarowych udostępnionych okazów.

Głównym celem projektu były przede wszystkim warsztaty technik dokumentacyjnych, które oprócz tradycyjnej dokumentacji rysunkowej i fotograficznej, objęły metodę fotogrametryczną oraz obsługę programu AgiSoft, służącego do komponowania form 3D.

Tematem wystąpienia będzie prezentacja dokonań uczestników projektu, czyli zademonstrowanie artefaktów ceramicznych, drewnianych, kościanych oraz wykonanych z brązu, zadokumentowanych za pomocą każdej z w/w metod.

czwartek, 7 grudnia, g. 16.20-16.40

Bartosz Kontny (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW), **Iwona Lewoc** (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Czyja to zguba albo ostroga emaliowana spod Augustowa

Referat prezentuje przypadkowe odkrycie ostrogi z okresu wpływów rzymskich, zdobionej polami emalii, z miejscowości Janówek pod Augustowem. Jest to pierwszy tego rodzaju przedmiot znaleziony na ziemiach polskich. Najlepsze analogie dla niego pochodzą z Podnieprza i Krymu. Jak wytłumaczyć obecność ostrogi w północno-wschodniej Polsce? Zapraszamy na konferencję!

środa, 6 grudnia, g. 15.40-16.00

Hubert Kowalski (Zakład Tradycji Antyku w Sztukach Wizualnych, IA UW), **Radostaw Karasiewicz-Szcypiorski** (Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Pałac Kazimierzowski – badania archeologiczne

W 2017 r. rozpoczęto badania archeologiczne w obrębie korpusu pałacu. W pierwszym etapie przebadane zostały piwnice pałacowe. Drugi etap prac miał na celu odnalezienie pozostałości fundamentów monumentalnej zewnętrznej klatki schodowej. Obydwa etapy przyniosły niezwykle cenny materiał badawczy, który pozwoli odpowiedzieć na szereg pytań. Badania archeologiczne Villa

Regia (Pałacu Kazimierzowskiego) będą kontynuowane w sezonie 2018.

środa, 6 grudnia, g. 19.10-19.30

Hubert Kowalski (Zakład Tradycji Antyku w Sztukach Wizualnych, IA UW), **Wojciech J. Zabłocki**

Zbiory Zoologiczne Uniwersytetu Warszawskiego – prace nad rekonstrukcją kolekcji

Gabinet Zoologiczny Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego należał do najznamienitszych w Europie. Niestety na przestrzeni dziesiątek lat zbiory w części zniszczone i rozporoszone zostały wywiezione z Uniwersytetu. Obecnie rozpoczęte zostały prace nad odtworzeniem pierwotnej kolekcji oraz opracowaniem zachowanych oryginalnych obiektów.

piątek, 8 grudnia, g. 9.40-10.00

Hubert Kowalski, Jerzy Żelazowski (Zakład Tradycji Antyku w Sztukach Wizualnych, IA UW)

Uniwersytecka kolekcja gipsowych odlewów rzeźb antycznych

W ostatnich latach doszło do rewitalizacji dwóch miejsc silnie związanych ze zbiorem odlewów gipsowych rzeźb antycznych zgromadzonych w Uniwersytecie Warszawskim, co skłania do podjęcia na nowo problematyki tej kolekcji i to właśnie w Instytucie Archeologii UW, ponieważ jej badania stanowią część naukowego dziedzictwa Anny Sadurskiej i Tomasza Mikockiego. Te miejsca to oczywiście Sala Kolumnowa Wydziału Historycznego, gdzie od 1821 r. aż do 1940 r. odlewy gipsowe były eksponowane i przechowywane, na dobre wpisując się w warszawski i uniwersytecki pejzaż, a także Stara Pomarańczarnia w Królewskich Łazienkach, gdzie po II wojnie światowej zgromadzono pozostałości zbioru ku pamięci jego inicjatora, króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i gdzie ostatnio zaaranżowano nową ekspozycję edukacyjną, nawiązującą do królewskiego projektu galerii rzeźb. Udostępnienie publiczności obu tych miejsc historycznie kojarzonych z odlewami gipsowymi i na nowo w nich obecnymi nasuwa jednak szereg pytań związanych nie tylko ze sposobem ekspozycji, ale przede wszystkim z doбором zespołu rzeźb i jego przeznaczeniem. Odpowiedzi szukać należy w badaniach historii tej kolekcji, która do połowy XIX w. przekroczyła siedemset obiektów i była uzupełniana według różnych kryteriów jeszcze w XX w., aby następnie w zawierusze wojennej ulec zniszczeniu, rozproszeniu i redukcji do stu kilkudziesięciu egzemplarzy. Dotychczasowe badania wiele kwestii historycznych już wyjaśniły, ale obserwowane ostatnio duże ożywienie studiów nad europejskimi kolekcjami odlewów gipsowych pozwala doprecyzować identyfikacje rzeźb, niekiedy stworzyć drzewa genealogiczne odlewów, a przede wszystkim lepiej zobaczyć funkcjonowanie zbiorów w zmieniających się epokach i środowiskach. Inaczej myślał o swoich gipsach Stanisław August Poniatowski owładnięty ideą kształcenia polskich artystów i stworzenia Akademii Sztuk Pięknych, inaczej o odlewach gipsowych myślało na uniwersytecie wykraczającym poza kształcenie artystyczne i coraz bardziej wrażliwym na rozwój archeologii klasycznej, zmieniały się też w czasie funkcje społeczne i kulturalne kolekcji.

piątek, 8 grudnia, g. 9.20-9.40

Monika Koźlakowska (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW)

Figuralna rzeźba prywatna okresu Starego i Średniego Państwa w kontekście współzależności pomiędzy kulturami basenu Morza Śródziemnego

Analiza rzeźby starożytnego Egiptu z czasów V oraz VI dynastii może nam wiele powiedzieć o krajobrazie społecznym owej epoki, szczególnie dlatego, że był to okres rozkwitu tzw. rzeźby prywatnej. Fakt, że późniejsza sztuka wielokrotnie odwoływała się czy to do proporcji, czy detali związanych z rzeźbą figuralną tego okresu, szczególnie w dobie „restauracji” Średniego Państwa, jest również bardzo znaczący. Mój projekt skupia się na próbie doprecyzowania definicji stylów, a szczególnie

(kontrowersyjnego) tzw. „drugiego stylu”, w którym sylwetki charakteryzują się nadnaturalnie wąską talią oraz często w specyficzny sposób zaburzonymi proporcjami ciała i twarzy. Rozważania te, moim zdaniem, mogą rzucić nowe światło na kwestię powiązań społecznych i etnicznych pomiędzy Egiptem, krajami Bliskiego Wschodu, a sferą egejską w okresie Starego i Średniego Państwa. Natura tych powiązań, szczególnie kontekst śródziemnomorski i egejski, jest stosunkowo mało znana, jednak dysponujemy już innymi świadectwami archeologicznymi mogącymi wspierać rozmaite hipotezy. Mam nadzieję, że między innymi dzięki moim badaniom, z czasem będzie ich jeszcze więcej.

Skupiam się na rzeźbie prywatnej, choć w trakcie poszukiwań zdałam sobie sprawę jak problematycznym staje się to pojęcie, zwłaszcza w trakcie I Okresu Przejściowego. Z uwagi na większą przejrzystość analiz i samą naturę rzeczy, punkt ciężkości spoczywa na przedstawieniach postaci męskich. Prezentacja jest równocześnie sprawozdaniem z realizacji projektu w trakcie pobytu badawczego w Kairze, w ramach stypendium CAŚ, głównie w Muzeum Egipskim w Kairze.

środa, 6 grudnia, g. 16.20-16.40

Oskar Kubrak (Instytut Archeologii UW)

Kamienne kule z rzymskiego fortu Apsaros

Podczas dotychczasowych wykopalisk w rzymskim forcie Apsaros odkryto 116 kamiennych kul do machin miotających. Kolekcja ta została uporządkowana i podzielona na grupy w zależności od średnicy i wagi pocisków. Otrzymane wyniki zostały poddane analizie i porównane z informacjami zawartymi w dziele Witruwiusza, a także w publikacjach współczesnych badaczy.

wtorek, 5 grudnia, g. 12.10-12.30

Martin Lemke (Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej UW)

Z Ośrodkiem po Bałkanach II. Scodra-Risan-Novae-Histria-Argamum

Najciekawszym odkryciem kampanii na zamku Rozafa w Szkodrze był grób zbudowany z cegieł i zaprawy, ze starannie wykonaną komorą o idealnie prostokątnej budowie, której wewnątrz w całości pokryto tynkiem. Pomijając tylko częściowo zachowane sklepienie, stan zachowania można określić jako bardzo dobry, aczkolwiek grób był wypełniony już tylko gruzem z czasów późniejszych. Orientacja tej miniaturowej krypty nie pasuje do planu katedry Św. Stefana, którą po 1479 przebudowano w meczet Fatih Sultan Mehmet, a jakość wykonania wysokim standardem odbiega od pozostałych prostych grobów wykutych w skale. Wydaje się pewne, że mamy do czynienia z pozostałością kościoła, który stał w tym miejscu w późnym antyku.

Cała kampania w Risan była poświęcona lokalnej twierdzy zwanej Gradina, która góruje 200 m nad miastem. Ten niewielki zamek powstał już w X w. i został wymieniony w datowanym na lata 948-952 AD dziele *De Administrando Imperio* bizantyjskiego cesarza Konstantyna VII Porfirogeneta. Kopiąc w trudnych warunkach na skalistym wzgórzu odkryliśmy szereg elementów architektonicznych oraz fragment inskrypcji związanych z budową cerkwi. Jest to o tyle ciekawe, że taka świątynia mogła powstać na zamku jedynie przed pierwszym przybyciem Turków w 1482. Ponadto udało nam się odkryć także pozostałości architektury w postaci dużej cysterny o potężnych ścianach, starannie pokrytych zaprawą hydrauliczną.

W Novae w czasie kampanii wykopaliskowej poszerzono wykop zlokalizowany w centrum obozu legionowego, na wschód od komendantury na południe i wschód, starając się uchwycić granice zabudowy z II w. AD zwanej roboczo domem centuriona. Jednak po odstąpieniu w południowej części

kompleksu ciąg pomieszczeń łaziebnych z podłogami wykonanymi z zaprawy hydraulicznej i systemem *tubulatio* należy rozważyć możliwość, że mamy do czynienia z *praetorium*, czyli willą legata legionowego.

Pierwszy sezon nieinwazyjnego podwodnego projektu „The Danube Underwater Heritage: Trade and Shipwrecks at the Lower Danube and the Danube Delta” w Rumunii miał na celu weryfikację różnych punktów w obrębie stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w okolicy Delt Dunaju. Prospekcja objęła Bazinul Mare (ujście Suliny), Jezioro Sinoe przylegające do antycznej Histrii oraz jezioro Razim nad którym położone jest starożytne Argamum.

piątek, 8 grudnia, g. 14.50-15.10

Kazimierz Lewartowski (Zakład Archeologii Egejskiej, IA UW)

Z badań nad pamięcią epoki brązu wśród Greków

Panujące długi czas przekonanie o historyczności zasadniczych elementów szeroko rozumianych mitów greckich uległo przedawnieniu. Referat prezentuje garść obserwacji natury metodologicznej powstałych w trakcie dotychczasowej pracy autora nad próbą oceny, czy w pamięci Greków pozostały jakieś echa wydarzeń z epoki brązu.

piątek, 8 grudnia, g. 11.00-11.20

Adam Łukaszewicz (Zakład Papirologii, IA UW)

O pewnej steli egipskiej i o nieoczekiwanych skutkach konserwacji zabytków

Stele z Terenuthis stanowią liczną i dobrze znaną grupę niewielkich pomników nagrobnych z Egiptu, z okresu rzymskiego. Oprócz elementów ikonograficznych zaczerpniętych z tradycyjnego repertuaru egipskiego, są na nich inskrypcje greckie. Jeden z tych napisów zwraca uwagę pewnym nietypowym szczegółem, zasługującym na krótki komentarz, dotyczący także stanu zachowania napisu.

wtorek, 5 grudnia, g. 9.10-9.30

Ewa Łukaszewicz (Zakład Badań Nieinwazyjnych, IA UW)

Truszkach-Zalesie. Sezon 2017. Znaki garncarskie

Tegoroczne prace wykopaliskowe w Truszkach-Zalesiu, gm. Kolno przeprowadzono na „Siedlisku” – jednej z osad przygodowych. Był to ósmy sezon badań na tym stanowisku. Prace miały na celu lepsze rozpoznanie S-E części osady, w której nie prowadzono dotąd wykopalisk. Ta część stanowiska znana była jedynie z badań powierzchniowych i geofizycznych.

Podstawowy cel został osiągnięty. Jednak tegoroczne prace dostarczyły nowych problemów badawczych, które wiążą się z nieoczekiwanymi odkryciami. Referat dotyczy jednego z nich. Są to znaki garncarskie na fragmentach dwóch naczyń glinianych.

środa, 6 grudnia, g. 9.40-10.00

M

Andrzej Maciałowicz (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Czy zapinką i sprzączką można tylko spiąć, czy również coś podzielić? O możliwościach regionalizacji kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim

Kultura przeworska w początkowych etapach swojego istnienia uchodzi za ugrupowanie w dużym stopniu jednorodne. Dotychczasowe próby wydzielenia jej lokalnych grup, które miałyby zaznaczać swoją odrębność już w młodszym okresie przedrzymskim (II-I w. przed Chr.), spotykały się z krytyką. Ostatnio prowadzone analizy nad metalowymi elementami stroju wskazują jednak, że obszar Mazowsza wyróżnia się w tym czasie pod względem repertuaru form tych przedmiotów (rzemiosło), ich doboru w tworzeniu kompletu stroju (moda), a także charakteru dalekosiężnych powiązań zarówno z północą, jak i z celtyckim południem (kontakty).

środa, 6 grudnia, g. 15.20-15.40

Piotr Makowski (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Bliskiego Wschodu, IA UW)

Wstępne uwagi o ręcznie robionej ceramice islamskiej ze stanowiska Khirbat edh-Dharih w południowej Jordanii

Wykopaliska w Khirbat edh-Dharih w południowej Jordanii zostały zainicjowane w 1984 r. Od tego czasu podczas kilkunastu sezonów prac terenowych francusko-jordańska misja archeologiczna odsłoniła pozostałości imponującego kompleksu sakralnego datowanego na okres nabatejski i rzymski oraz otaczającej go niewielkiej osady. Po trzęsieniu ziemi w 360 r. ruiny celli nabatejskiej świątyni zostały zaadaptowane do roli niewielkiego kościoła. Stosunkowo szybko przestał on jednak pełnić funkcję liturgiczną i już na przestrzeni okresu wczesnoislamskiego był wykorzystywany przez bliżej nieokreśloną elitę muzułmańską do celów rezydencjonalnych i reprezentacyjnych.

Analiza materiału archeologicznego wskazuje na to, że temenos świątyni został opuszczony pod koniec VIII w. Ponowne zasiedlenie ruin nastąpiło prawdopodobnie trzy wieki później i miało już bardziej efemeryczny charakter. Nie ulega wątpliwości, że stosunkowo dobrze zachowane ruiny cyklicznie musiały stawać się miejscem schronienia dla społeczności koczowniczych przemieszczających się w obrębie rejonu Wadi el-Hasa. Poprzez to ślady osadnicze związane z ostatnią fazą funkcjonowania stanowiska ograniczają się do niewielkich, prowizorycznych konstrukcji wzniesionych powyżej poziomu gruzu z materiału pochodzącego ze wcześniej zniszczonych budowli oraz w zdecydowanej większości niedekorowanej ceramiki ręcznie robionej.

Niniejsza prezentacja ma na celu przedstawienie wstępnych wyników prac studyjnych poświęconych ceramice związanej z ostatnią fazą funkcjonowania stanowiska. Klasyczne studium ceramologiczne uzupełnione będzie o analizę petrograficzną i stanowić będzie punkt wyjścia do szerszych rozważań poświęconych fenomenowi ponownego pojawienia się i rozprzestrzenienia ceramiki ręcznie robionej na prowincjonalnych obszarach południowego Lewantu.

piątek, 8 grudnia, g. 18.10-18.30

Wiesław Małkowski (Zakład Badań Nieinwazyjnych, IA UW)

Krajobraz Skarpy Warszawskiej, badania interdyscyplinarne na wybranych odcinkach

Związek pomiędzy krajobrazem Skarpy Warszawskiej a procesem jej stopniowego zabudowywania łączy się m.in. z uwarunkowaniami naturalnymi, historyczną rolą tego odcinka Wisły, aktualną modą.

Przy użyciu metod nieinwazyjnych, w nawiązaniu do źródeł historycznych weryfikowane są zdefiniowane problemy i pytania dotyczące stanu i stopnia przetworzenia krajobrazu naturalnego.

środa, 6 grudnia, g. 18.40-19.00

Wiesław Małkowski, Miron Bogacki (Zakład Badań Nieinwazyjnych, IA UW)

Interdyscyplinarne badania Elizeum w Warszawie

Podczas referatu przedstawione zostaną dwa filmy prezentujące część badań przeprowadzonych w parku Marszałka E. Rydza Śmigłego w Warszawie. W pierwszym filmie zaprezentowane zostanie opracowanie fotogrametryczne terenu skarpy znajdującej się nad budynkiem Elizeum, w drugim natomiast przebieg badań akustycznych przeprowadzonych we wnętrzu tej podziemnej rotundy. Elizeum jest jedną z pozostałości ogrodów sentymentalnych księcia Kazimierza Poniatowskiego, brata króla Stanisława Augusta. Wybudowane zostało w końcu XVIII w. i po krótkim okresie świetności, stopniowo popadało w ruinę i zapomnienie. Pomimo złego stanu zachowania obiekt ciągle zachwyca i inspiruje badaczy do poznawania jego historii.

środa, 6 grudnia, g. 19.00-19.10

Dariusz Manasterski, Katarzyna Januszek (Zakład Archeologii Pradziejowej, IA UW), **Adam Wawrusiewicz** (Muzeum Podlaskie w Białymstoku)

Nowe odkrycia zagadkowych obiektów Pucharów Dzwonowatych z Supraśla w woj. podlaskim

Badania archeologiczne na stan. 3 w Supraślu są częścią programu badawczego pod nazwą: *Interdyscyplinarne badania mikroregionu Puszczy Knyszyńskiej*, realizowanego od roku 2012 przez Instytut Archeologii UW i Muzeum Podlaskie w Białymstoku. Od roku 2014, kiedy zapoczątkowano wykopaliska na wzmiankowanym stanowisku, udało się rozpoznać i wyeksplorować przestrzeń ponad 2 arów. Dotychczas poza rozproszonymi na całej powierzchni stanowiska pozostałościami po obozowisku ludności kultury ceramiki sztrychowanej z początków epoki żelaza, odkryto cztery schyłkoweolityczne obiekty Pucharów Dzwonowatych (o charakterze obrzędowym?) i jeden trudny do jednoznacznej klasyfikacji obiekt, a raczej skupisko naczyń kultury pomorskiej z wczesnej epoki żelaza.

Dwa spośród wymienionych obiektów Pucharów Dzwonowatych, oznaczone nr 3 i 4, zostały odkryte i wyeksplorowane w mijającym sezonie wykopaliskowym. W ich wypełniskach, poza ułamkami charakterystycznie zdobionych naczyń znalazły się także: krzemienne groty strzał (w jednym trzy w drugim 17), kamienne ostrze i płytką szlifierską, dwa kamienne tokeny, z czego jeden jest najpewniej tzw. tarczką protoheraldyczną oraz dwa fragmenty różnych paciorków bursztynowych. Ponadto w obiekcie zawierającym 17 grocików i tarczkę protoheraldyczną, między wzmiankowanymi artefaktami zidentyfikowano niewielką liczbę przepalonych i silnie rozdrobnionych ludzkich kości, o łącznej wadze zbliżającej się do 3 dkg.

Wymienione obiekty, choć nawiązują swoim charakterem do poprzednich znalezisk z tego stanowiska, to dotychczas nie można dla nich wskazać jednoznacznych analogii na obszarach objętych fenomenem Pucharów Dzwonowatych.

czwartek, 7 grudnia, g. 15.40-16.00

Dariusz Manasterski (Zakład Archeologii Pradziejowej, IA UW), **Aleksandra Klecha** (Instytut Archeologii UW)

Wyniki analizy skaningowej wybranych krzemienych grotów strzał z obiektów stanowiska obrzędowego w Supraślu w woj. podlaskim

Pośród artefaktów Pucharów Dzwonowatych, pochodzących z obiektów o charakterze obrzędowym eksplorowanych na stan. 3 w Supraślu znalazły się także krzemienne grociki strzał. Łącznie w trakcie badań prowadzonych na tym stanowisku od 2014 r. na cztery dotychczas odkryte obiekty tego typu, w trzech znalazły się grociki. Dwa zawierały po trzy okazy, a w trzecim było ich aż 17. Wiele spośród nich w oglądzie makroskopowym nosiło ślady wygładzeń i uszkodzeń, dlatego też podjęto decyzję aby oprócz standardowej analizy traseologicznej, poddać je badaniom przy użyciu skaningowego mikroskopu elektronowego. W pierwszej kolejności tego typu prace przeprowadzono na trzech okazach z obiektu odkrytego w minionym sezonie, a dwa wybrano losowo z puli 20 sztuk, pozyskanych w tym roku. Badania te są realizowane także w związku z przygotowywaną pracą mgr *Analizy skaningowe krzemienych grotów strzał z przełomu neolitu i epoki brązu z północno-wschodniej Polski*.

Prace laboratoryjne z wykorzystaniem skaningowych mikroskopów elektronowych JEOL i SIGMA przeprowadzono w Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. W ich wyniku uzyskano nowe dane dotyczące procesu wykonania i użytkowania tych artefaktów, a także zaistnienia zmian podepozycyjnych. Między innymi udało się ustalić, że gładzone powierzchnie i strefy przykrawędne były związane z celowym ich szlifowaniem, a nie stanowiły pozostałości świadczących, że grociki wykonano ze zreutilizowanych gładzonych narzędzi krzemienych. Poza tym, oprócz śladów wykruszeń, wyświeceń i obłamań użytkowych, na powierzchni jednego z artefaktów zidentyfikowano pozostałości lepiszcza – dziegciu lub żywicy. Na wszystkich analizowanych grocikach stwierdzono także zmiany podepozycyjne. W przypadku trzech okazów pochodzących z jednego obiektu badanego dwa lata temu, uwidoczniły się powierzchniowe spękania mrozowe i oskorupienie, a na dwóch tegorocznych mikrowytrawienia kwasowe. Różnice te były związane najpewniej z bezpośrednim otoczeniem w jakim znajdowały się analizowane groty przez ponad 4 tys. lat.

czwartek, 7 grudnia, g. 16.00-16.20

Marcin Matera (Zakład Historii Kultury Materialnej Antyku, IA UW)

Kilka słów o hellenistycznych fortyfikacjach Tanais zachodniego i nie tylko, czyli sprawozdanie z sezonu wykopaliskowego 2017

Od roku 1995 ekspedycja Instytutu Archeologii UW i Ośrodka Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej UW prowadzi badania na terenie Tanais – greckiej kolonii położonej w delcie Donu. Od 1999 r. systematyczne badania wykopaliskowe prowadzone są w wykopie XXV zlokalizowanym w zachodniej części Tanais. Dotychczas odkrytych zostało ponad 1000 m² powierzchni wraz ze znajdującymi się na tym terenie pozostałościami architektury. Wśród odkryć dokonanych przez ekspedycję Uniwersytetu Warszawskiego wymienić należy unikalny system obrony zachodniej bramy miasta, kamienno-drewniany most oraz przylegającą do fortyfikacji zabudowę miejską.

W sezonie wykopaliskowym 2017 prace polskiej ekspedycji skoncentrowane były w południowej części wykopu XXV i obejmowały rejon rowu obronnego oraz tzw. wału tureckiego. Ich celem były dalsze badania częściowo odsłoniętego w latach 2013–2016 kompleksu architektonicznego, ustalenie chronologii i detali konstrukcyjnych murów obronnych oraz kontynuacja eksploracji warstw zasypu hellenistycznego rowu obronnego. Ponadto tegoroczne badania objęły odkryty w sezonie 2016 r. kompleks jam zlokalizowanych na zachodnim skłonie rowu obronnego. Poza pracami archeologicznymi wykonane rozpoczęte zostały prace konserwatorsko-restauracyjne obiektów architektury kamiennej.

Referat poświęcony będzie wynikom tegorocznej kampanii wykopaliskowej.

czwartek, 7 grudnia, g. 12.20-12.40

Marcin Matera, Tomasz Scholl (Zakład Historii Kultury Materialnej Antyku, IA UW)

Grodzisko Konsułowskoje – fortyfikacje i zabudowa mieszkalna. Rezultaty badań wykopaliskowych w sezonie 2017

Grodzisko Konsułowskoje położone jest w pobliżu wsi Republikaniec na prawym brzegu Dniepru około 150 km na południowy-zachód od współczesnego Zaporozża i 90 km na północny-wschód od Chersonia. Należy ono do grupy tzw. grodzisk post-Scytyjskich, których powstanie i funkcjonowanie związane jest z opisanym przez Strabona regionem etno-kulturowym określanym w antycznych źródłach pisanych jako *Scythia Minor*.

Z tej grupy grodzisko Konsułowskoje jest jednym z najściślej rozpoznanych archeologicznie. W 1913 r. W.I. Goszkiewicz przeprowadził na terenie stanowiska jedną kampanię wykopaliskową. W 2014 r. archeolodzy z Muzeum-Rezerwatu "Chortyca" wykonali kilka sondażów archeologicznych, w których zarejestrowali pozostałości kamiennej architektury. Od roku 2015 na terenie cytadeli grodziska badania prowadzi wspólna ukraińsko-polska ekspedycja archeologiczna.

Prace przeprowadzone w sezonie 2017 były kontynuacją badań wykopaliskowych rozpoczętych w rejonie zachodniej linii fortyfikacji cytadeli w roku 2016. Doprowadziły one do odkrycia pierwszych zabudowań mieszkalnych i nowych ustaleń dotyczących wyglądu systemu fortyfikacji cytadeli grodziska.

Referat poświęcony będzie wynikom tegorocznej kampanii wykopaliskowej.

czwartek, 7 grudnia, g. 12.00-12.20

Krzysztof Misiewicz, Wiesław Małkowski (Zakład Badań Nieinwazyjnych, IA UW)

W poszukiwaniu obozu legionowego – Armenia pełna niespodzianek

Referat zawierał będzie informacje o zastosowaniu metod nieinwazyjnych na stanowiskach w Armenii w roku 2017. Przedstawione zostaną problemy związane z planowaniem i skuteczną realizacją prospekcji na tym terenie oraz ocena możliwości dalszych działań w Armenii.

wtorek, 5 grudnia, g. 9.30-9.50

Anna Mech (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Kobiety w życiu religijnym w rzymskiej Dalmacji – cele i założenia projektu

W prezentacji zostaną przedstawione wstępne cele i założenia rozprawy doktorskiej dotyczącej religijności mieszkanki rzymskiej Dalmacji. Wspomniana rozprawa dotyczy przede wszystkim religijności kobiet, która była wyrażana głównie przez wystawianie przez nie inskrypcji wotywnych. Projekt został ograniczony terytorialnie do Dalmacji – najbardziej różnorodnej pod względem społecznym i etnicznym prowincji w Cesarstwie Rzymskim. Warto zaznaczyć, że rola kobiet w sprawowaniu kultu oraz udziale w życiu religijnym Imperium była niemalże marginalna. Wynikała nie tylko z powodu niektórych praw społecznych, którymi byli obdarzeni jedynie mężczyźni, lecz także z praw zabraniających kobietom np. m.in. krojenia i mielenia surowego mięsa oraz picia nierozcieńczonego wina. Zakazy te uniemożliwiały składanie ofiar ze zwierząt, wykluczały więc kobiety z ważnego aspektu religii rzymskiej. Fundowanie inskrypcji wotywnych było więc jednym z nielicznych sposobów na wyrażanie przez nie religijności w przestrzeni publicznej.

piątek, 8 grudnia, g. 14.30-14.50

Maciej Miścicki (Zakład Archeologii Późnego Średniowiecza i Czasów Nowożytnych, IA UW)

Rzemieślnicza obróbka poroża na zamku w Człuchowie w świetle znalezisk archeologicznych

W trakcie badań archeologicznych na drugim przedzamczu zamku krzyżackiego w Człuchowie w latach 2016-2017 pozyskano liczny zbiór znalezisk z poroża. W jego skład wchodziły liczne wyroby rzemieślnicze, a w szczególności elementy stanowiące części kusz takie jak łoża, orzechy i intarsje. Niektóre z nich nosiły ślady napraw lub stanowiły półprodukty. Ponadto bardzo duża liczba fragmentów poroża na różnym stopniu obróbki wskazuje, że na zamku w Człuchowie funkcjonował warsztat rzemieślniczy zajmujący się obróbką tego surowca, prawdopodobnie wyspecjalizowany w produkcji i naprawie elementów kusz.

środa, 6 grudnia, g. 12.00-12.20

Jerzy Miziołek (Zakład Tradycji Antyku w Sztukach Wizualnych, IA UW)

Fenomen Sali Kolumnowej Oddziału Nauk i Sztuk Pięknych Uniwersytetu Królewsko-Warszawskiego

Wszyscy doskonale znamy piękną i przestronną Salę Kolumnową w tzw. gmachu pomuzealnym, ale czy zastanawiamy się na czym polega jej fenomen i skąd zaczerpnięto inspiracje do jej powstania? Gmach, w którym się znajduje był nie tylko pierwszą, nowoczesną siedzibą szkoły artystycznej w Warszawie – zaprojektowaną z myślą o jej potrzebach – ale też pierwszym w Polsce budynkiem muzeum publicznego. W proponowanym referacie Sala Kolumnowa, niegdyś wypełniona licznymi odlewami rzeźb antycznych, zostanie zaprezentowana jako owoc fascynacji starożytnym i nowożytnym Rzymem oraz XVIII-wiecznym palladianizmem.

piątek, 8 grudnia, g. 9.00-9.20

N

Kamil Niemczak (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW), **Iwona Lewoc** (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Pierwszy sezon badań wykopaliskowych na archiwalnym stanowisku w Wólce Prusinowskiej, gm. Piecki

Realizacja studencko-doktoranckiego projektu pn. „Inwentaryzacja i weryfikacja stanowisk archeologicznych z okresu wpływów rzymskich i okresu wędrówek ludów (I-VII w. po Chr.) w mikroregionie jezior Mojtyny, Nawiady i Wielki Żyzdrój” przyniosła efekt w postaci potwierdzenia lokalizacji archiwalnego stanowiska w Wólce Prusinowskiej. To jedno z najpóźniejszych cmentarzysk grupy olsztyńskiej zachodniobałtyjskiego kręgu kulturowego było badane przez badaczy niemieckich pod koniec XIX i na początku XX w. W lipcu 2017 r. ekspedycja złożona z doktorantów, absolwentów oraz studentów archeologii pod nazwą Terra Desolata przeprowadziła pierwsze od przeszło stu lat badania archeologiczne na tym stanowisku. Podczas nich odkryto zasypiska niemieckich wykopów, a w nich przeszło 76 zabytków metalowych (głównie brązowych), setki fragmentów ceramiki oraz przepalone kości ludzkie. Odnalezienie nieprzebadanej części cmentarzyska pozostanie zadaniem na kolejne sezony badań.

środa, 6 grudnia, g. 13.40-14.00

Sebastian Nowak (Instytut Archeologii UMK w Toruniu)

Aby niezbyt luźne? Czy może pije pod pachą? Analiza i pomiary odzieży grobowej źródłem do poznania budowy i kształtu ciała człowieka w przeszłości

Rekonstrukcja kształtów i wymiarów ciała na podstawie materiału kostnego nastęrcza istotnych problemów, wymaga gruntownej wiedzy w zakresie osteometrii i antropologii fizycznej. Różne czynniki biologiczne jak i fizyczne wpływają na stan zachowania szczątków ludzkich zdeponowanych w kryptach i grobach ziemnych. Stosunkowo rzadko zdarza się, że badacze dysponują dobrze zachowanym szkieletem, pozwalającym na wykonanie pełnej analizy i pomiarów. Nawet dysponując kompletnie zachowanym szkieletem, niemożliwe jest odtworzenie wielkości uwzględniających tkanki miękkie, ulegające rozkładowi w pierwszej kolejności. Szansę na rekonstrukcję niektórych wymiarów ciała pochowanej osoby dają szczegółowe badania odzieży grobowej. Metoda ta, z pożytkiem może zostać wykorzystana również jako uzupełnienie informacji uzyskanych w oparciu o szkielet bądź zmumifikowane ciało.

Celem mojego wystąpienia będzie zaprezentowanie korzyści płynących z analizy odzieży grobowej pod kątem rekonstrukcji wymiarów ciała osób w nich pochowanych. Zaprezentowany zostanie tok analityczny prowadzony na szatach spodnich oraz akcesoriach ubioru znajdujących w wyposażeniu grobowym, przedstawione zostaną możliwości metody a także ocena zależności wymiarów odzieży grobowej i pomiarów prowadzonych na zmumifikowanych tkankach ludzkich.

wtorek, 5 grudnia, g. 16.00-16.20

Marek Tycjan Olszewski (Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW), **Houmam Saad** (DGMA – Directorate General of Antiquities and Museums)

Hipolit i Fedra: wyjątkowa mozaika skradziona w Apamei syryjskiej i poszukiwana przez Interpol

W okresie konfliktu na terenie Syrii, od 2011 r., tragedii ludzi towarzyszą nieodwracalne zniszczenia dziedzictwa narodowego i światowego. W okresie największego nasilenia masowej kradzieży i łupienia stanowisk archeologicznych Syrii w latach 2011-2013, stanowisko Afamia (Apamea) nad Orontesem poniosło najdotkliwsze straty. Nielegalne wykopaliska organizowane przez dobrze zorganizowane gangi, łupiły insule miasta za pomocą ciężkiego sprzętu budowlanego, pozostawiając tragiczny stan stanowiska z ok. 10.000 szerokich i długich wkopów rujnujących stratygrafię i masakrując kontekst archeologiczny artefaktów. W porozumieniu i we współpracy z DGMA (Directorate General of Antiquities and Museums) oraz jej dyrekcją zaprezentujemy nową mozaikę skradzioną na stanowisku Apamei. Mozaika ma charakter mitologiczny. Ukazuje moment najbardziej krytyczny dramatu rozgrywającego się pomiędzy macochą Fedrą (drugą żoną Tezeusza), a Hipolitem – jej pasierbem. O ile znamy sześć rzymskich i późnoantycznych przedstawień mozaikowych tego mitu, to bez wątpienia, mozaika ta jest kopią malarskiego dzieła sztalgowego i reprezentuje najwyższy poziom artystyczny spośród znanych nam dzieł z tym mitem. Mozaika została najprawdopodobniej wykonana w IV w. n.e. i należy, pod względem technicznym, do arcydzieł mozaikowych późnoantycznych wykonanych przez rzemieślników/artystów z północnej Syrii. Jest to najdoskonalszy i najbogatszy obraz mozaikowy ilustrujący mit Hipolita i Fedry w całym antyku grecko-rzymskim. W 2017 r., autorzy artykułu w porozumieniu z dyrekcją DGMA zgłosili mozaikę do Interpolu, który to z kolei umieścił mozaikę na liście najbardziej poszukiwanych dzieł sztuki dziedzictwa światowego.

piątek, 8 grudnia, g. 11.20-11.40

Roberto Pimentel Nita (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW; Projekt Castillo de Huarmey)

Local or Imperial? Castillo de Huarmey Ceramic Assemblage

Eminent ancestors of the better-known Inca, the Wari, ascended to power in the south-central highlands of Peru in about 600 AD. The evidence of Wari presence in Castillo de Huarmey comes in the form of a monumental architecture and mortuary practices, as well as in objects of exceptional quality like ceramics. The large number of ceramic sherds registered at Castillo de Huarmey stands out among other artifacts revealing the great importance in their production and consumption. Style and technique diversity would be conceived as the result of a presence of workshops with craftsmen of native and foreign origins. Analysis of a corpus composed by hundreds of ceramic fragments have been conducted in order to get important information about ceramic production and new approaches to the Castillo de Huarmey ceramic assemblage.

czwartek, 7 grudnia, g. 11.00-11.20

Michał Pisz (Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej UW), **Alexandru Hegyi** (Uniwersytet Zachodni w Timisoarze)

Wszystkie drogi prowadzą do Tibiscum – wyniki projektu nieinwazyjnych badań krajobrazu archeologicznego wokół rzymskiego fortu w Rumunii

Rzymski fort Tibiscum był ważnym punktem na mapie antycznego świata. Jego położenie miało duże znaczenie z geopolitycznego punktu widzenia – Tibiscum znajdowało się na przecięciu dwóch ważnych szlaków, kilkadziesiąt kilometrów na zachód od stolicy rzymskiej prowincji Dacji. Od 2014 do końca 2016 r. trwały nieinwazyjne badania krajobrazu osadniczego wokół fortu. Ich głównym celem było rozpoznanie zasobów archeologicznych terytorium wiejskiego Tibiscum, a także ewaluacja skuteczności metod geofizycznych przy rozpoznawaniu tych zasobów. Projekt został zrealizowany dzięki środkom MNiSW, w ramach programu Diamentowy Grant, we współpracy z Uniwersytetem Zachodnim w Timisoarze oraz Muzeum w Caransebes.

piątek, 8 grudnia, g. 13.10-13.30

Tomasz Płóciennik (Zakład Papirologii, IA UW)

ἑχόμενοι τοῦ Ῥιζοῦντος: Rhizon w Periplusie Pseudo-Skylaksa (24?–25)

Anonimowe dzieło geograficzne, zachowane w rękopisach pod tytułem Σκύλακος Καρυανδέως Περίπλους τῆς οἰκουμένης (Skylaksa z Kariandy Opłynięcie zamieszkałego świata) powołuje się w tymże tytule na autorytet żyjącego w VI w. p.n.e. greckiego podróżnika i pisarza Skylaksa, pochodzącego z Kariandy (w Karii, pd.-zach. Anatolia). W rzeczywistości Periplus Pseudo-Skylaksa, będący opisem wybrzeży Morza Śródziemnego i Morza Czarneho (prezentowanym zgodnie z ruchem wskazówek zegara), oddaje stan greckiej wiedzy o tych akwenach z połowy IV w. p.n.e. Dzieło jest zachowane w jednym rękopisie, posiadającym wartość źródłową, lecz prezentującym tekst w bardzo popsutej postaci (Parisinus Suppl. Gr. 443, p. 62–106 [XII–XIII w.]), oraz w dwóch jego kopiach z początku XVI wieku, pozbawionych wartości źródłowej dla rekonstrukcji pierwotnego tekstu.

Rhizon (a właściwie Rhizus [gen. τοῦ Ῥιζοῦντος]) wzmiankowane jest w powyższych rękopisach jedynie w rozdziale 25 (26), poświęconym opisowi ludu Enchelejów oraz partii wschodniego wybrzeża Adriatyku pomiędzy Buthoe (dzis. Budva) a Epidamnos (dzis. Durrës), przy czym dość nieoczekiwanie i bez informacji, czy mowa o mieście, czy o rzece. Tymczasem poprzedni rozdział Periplusu (24 [25]),

poświęcony opisowi tegoż wybrzeża pomiędzy rzeką Naron (Neretwą) a Buthoe, ma — w wersji zachowanej w rękopisach — pewne fragmenty nieoczywiste i jest miejscami trudny do interpretacji. W związku z tym liczni wydawcy tekstu oraz jego komentatorzy — m.in. Karl Müller (1855), B. Fabricius (1878), Mate Suić (1955), Jovan Martinović (1966) oraz Graham Shipley (2011) — zaproponowali w rozdziale tym liczne koniektury, w tym takie, które interesujący nas toponim wprowadzają już tam.

W referacie przedstawione zostanie, jaka część tekstu rzeczywiście znajduje się w rękopisach Periplusu, jaka zaś jest efektem rzeczonych koniektur, refleksji poddana zostanie też wartość i prawdopodobieństwo tychże. Podana zostanie również pewna propozycja nowej (w szczegółach) lektury zakończenia rozdziału 24 (25).

Uwaga: Do zrozumienia referatu nie jest konieczna znajomość greki.

piątek, 8 grudnia, g. 15.10-15.30

Patrycja Prządka-Giersz (Wydział „Artes Liberales” UW; Projekt Castillo de Huarmey)

Status kobiet w prekolumbijskim imperium Wari na przykładzie pochówków z Castillo de Huarmey w Peru

W ostatnich dekadach, w Ameryce Łacińskiej znacząco wzrosło zainteresowanie badaniami nad problematyką dotyczącą kobiet i ich roli społecznej w czasach przedhiszpańskich. Unikatowych danych na temat statusu kobiet w okresie rozwoju pierwszego prekolumbijskiego imperium Wari dostarcza spektakularne odkrycie królewskiego grobowca w Castillo de Huarmey w Peru. Znalezione tam pierwszy, nienaruszony pochówek pięćdziesięciu ośmiu arystokratek, którym towarzyszyło sześć ofiar ludzkich, dwóch strażników i setki cennych darów grobowych. Ilość i bogactwo tych luksusowych przedmiotów, wśród których znalazło się ponad tysiąc obiektów różnego rodzaju, dostarcza przełomowych danych dotyczących tożsamości kobiet należących do najwyższych elit prekolumbijskich oraz roli, jaką pełniły w imperium Wari. Istotnym uzupełnieniem tych informacji jest wczesno-kolonialna dokumentacja notarialna, w tym testamenty indiańskich kobiet, z których wynika, że zarówno kobiece strój, jak również zbierane przez całe życie dobra osobiste naśladowały symboliczny obraz starożytnych królowych i księżniczek, które pełniły podobną rolę, co arystokratki pochowane w mauzoleum w Castillo de Huarmey.

czwartek, 7 grudnia, g. 10.20-10.40

Michał Przeździecki (Zakład Paleolitu i Mezolitu, IA UW)

Próba interpretacji inwentarza krzemienego ze stanowiska nr 1 w Kołomani w woj. Świętokrzyskim

W referacie przedstawione zostaną wyniki analizy – pozbawionej dystynktywnych form narzędziowych, mechanicznie zmieszanej, a przy tym niezbyt licznej – kolekcji zabytków krzemienych ze stanowiska 1 w Kołomani.

Główną oś przeprowadzonych badań stanowiły rozważania technologiczne oparte na analizie składanek oraz charakterystyce morfologicznej poszczególnych kategorii debitażu (wiórów, odłupków, łusek oraz rdzeni). Istotną rolę w tym procesie odegrało także studium układu i sekwencji negatywów.

Zastosowane podejście pozwoliło na sformułowanie szeregu, niekiedy bardzo szczegółowych wniosków dotyczących m.in. kwestii homogeniczności badanego zbioru, jego klasyfikacji kulturowo-chronologicznej czy atrybucji funkcjonalnej.

czwartek, 7 grudnia, g. 13.40-14.00

Magdalena Przymorska-Sztuczka (Instytut Archeologii UMK w Toruniu)

O możliwościach wykorzystania przęślików z badań wykopaliskowych w archeologii eksperymentalnej

W swojej pracy badawczej skupiam się na poznaniu rzemiosła włókienniczego społeczności zamieszkujących tereny obecnej Polski w późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. Wobec braku zachowanych tkanin (poza nielicznymi wyjątkami) jedynymi dostępnymi zabytkami archeologicznymi do poznania dawnego włókiennictwa są przęśliki i ciężarki tkackie. Praktycznie w każdej publikacji z badań opisanie tej kategorii źródeł zajmuje zaledwie 3 linijki. Opisuje się tylko ich wygląd i kształt, zupełnie pomijając ich wagę, która jest nadrzędnym parametrem. A są to zabytki, dzięki którym można uzyskać o wiele więcej informacji. Od założenia na wrzeciono przęślika o odpowiedniej wielkości i wadze otrzymywano przędzę o różnych właściwościach (grubą, cienką, mocniej bądź mniej skręconą). Dzięki przeprowadzeniu prac eksperymentalnych polegających na użyciu w procesie przędzenia oryginalnych zabytkowych przęślików, odkrytych podczas badań wykopaliskowych, można odtworzyć wygląd przędzy. To jak wyglądać będzie wykonana nić zależy również od wielu innych czynników. Choćby od jakości i rodzaju użytego surowca (runa owczego, lnu), jego wstępnej obróbki, a także od umiejętności i doświadczenia prządki. Z tego względu eksperymenty archeologiczne z użyciem przęślików powinny przeprowadzać się etapami z wykorzystaniem co najmniej dwóch prządek, a także surowców o różnej jakości. W referacie przedstawię wyniki prac z pierwszego etapu badań z użyciem przęślików pochodzących ze stanowiska Ruda 3-6, gmina Grudziądz.

wtorek, 5 grudnia, g. 18.00-18.20

R

Monika Różańska-Kardaś (Zakład Archeologii Wczesnego Średniowiecza, IA UW)

Muzułmańska nieglazurowana ceramika z dekoracją odciskaną. Zagadka produkcji i dystrybucji w XII-XIV wieku na Bliskim i Środkowym Wschodzie

W ceramice muzułmańskiej naczynia bez glazury stanowią 90-95%. Pozostała część to ceramika szkliona. Mimo jednak olbrzymiej ilości materiału badacze cierpią na największy brak wiedzy o jej rozwoju, stylistyce i datowaniu. Dzieje się tak między innymi dlatego, że zawsze występuje wśród bardziej charakterystycznej i już opisanej ceramiki glazurowanej i to właściwie na podstawie jej analizy stylistycznej i technologicznej odbywa się całe datowanie.

Tymczasem naczynia pozbawione szkliva były także dekorowane. Można było w nich ryć, rzeźbić, na nich odciskać, nimi modelować czy do nich doklejać. Pod względem produkcji zaś nie sprawiały problemu, gdyż wypalano je jednocześnie w dużych ilościach. Te zaś pokryte glazurą trzeba było ostrożnie wkładać i układać w piecu, tak by się ze sobą nie stykały. Wśród wymienionych możliwości dekorowania, pod względem innowacji najbardziej wyróżnia się ceramika z wzorami odciskanymi. Pojawia się nagle w materiale archeologicznym datowanym na XII w. i równie nagle znika na początku XIV w. Charakteryzuje się niezliczonymi do tej pory kombinacjami wzorów opierających się o motywy geometryczne, floralne, figuralne oraz kaligraficzne. Zaś technologia jej produkcji wydaje się bardziej złożona niż jakakolwiek innego rodzaju ceramika wytwarzana w świecie muzułmańskim.

Warto więc przyrzeć się jej bliżej i podjąć próbę analizy technologicznej oraz stylistycznej by w przyszłości pozyskać dodatkowe źródło datowania materiału archeologicznego. Podstawą rozważań są zaś fragmenty ceramiki zebrane w toku własnych badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 2011-2015 na stanowisku Gurukly Shaheri w Turkmenistanie.

środa, 6 grudnia, g. 9.00-9.20

Sławomir Rzepka (Zakład Archeologii Egiptu i Nubii, IA UW)

Polsko-słowackie wykopaliska w Tell el-Retaba (Egipt), sezon 2017

We wrześniu i październiku 2017 odbył się kolejny sezon prac Polsko-Słowackiej Misji Archeologicznej w Tell el-Retaba, kierowanej przez S. Rzepkę i J. Hudca. Odkrytych zostało kilka grobów z Drugiego Okresu Przejściowego (17-16 w. p.n.e.), związanych z osadnictwem hyksoskim. Wykopaliska dowiodły, że system fortyfikacji twierdzy z czasów 19 dynastii (13-12 w. p.n.e) obejmował nie tylko mury obronne, ale i fosy. Kontynuowane były także badania wielofazowej osady z Trzeciego Okresu Przejściowego (11-7 w. p.n.e.).

środa, 6 grudnia, g. 17.00-17.20

S

Tadeusz Sarnowski (Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Pejzaż statuaryczny i epigraficzny centralnej części obozu rzymskiego legionu w Novae. Pierwsza kampania studyjna (2017) nowego projektu

Przedmiotem wystąpienia są cele, metodyka i założenia badawcze nowego projektu poświęconego wystrojowi, dekoracji plastycznej i malarskiej, ołtarzom i pomnikom rzeźbiarskim w budowlu komendantury legionu I Italica w Novae, który w 2014 r. otrzymał pełnowymiarową wizualizację architektury w terenie. Powyższe uzupełni raport o dokonaniach ekipy naszego Instytutu w czasie jednomiesięcznego pobytu studyjnego w Novae, w tym o poczynaniach dokumentacyjnych, nowych obserwacjach i nieoczekiwanym odkryciu nowej inskrypcji, co nie powinno mieć miejsce zważywszy, że nie mieliśmy pozwolenia na jakiegokolwiek prace wykopaliskowe.

piątek, 8 grudnia, g. 15.50-16.10

Dominika Sieczkowska (Centro de Estudios Andinos de la Universidad de Varsovia en el Cusco)

Sprawozdanie z badań na stanowisku Chachabamba (Machupicchu) w latach 2016 oraz 2017

W związku z wieloletnią współpracą Centrum Badań Andyjskich Uniwersytetu Warszawskiego w Cusco z peruwiańskim Ministerstwem Kultury w Cusco od 2016 r. realizowane są prace badawcze na stanowisku Chachabamba, które położone jest w dolinie rzeki Vilcanota w ramach Narodowego Parku Archeologicznego Machupicchu w Peru. Podczas sezonów wykopaliskowych w 2016 oraz 2017 r. na stanowisku Chachabamba przekopano ponad 600m², przeprowadzono badania teledetekcyjne, dokonano szczegółowej dokumentacji przy użyciu skanera 3D oraz fotogrametrii dalekiego oraz bliskiego zasięgu, a także wykonano liczne prospekcje terenowe w okolicy stanowiska. Właśnie otrzymane wstępne wyniki powyższych badań będą tematem prezentacji na konferencji.

czwartek, 7 grudnia, g. 9.00-9.20

Maciej Sobczyk, Mariusz Ziółkowski, Magdalena Nowakowska, Mateusz Poppek, Przemysław Trzeźniowski, Jose Bastante (Ośrodek Badań Prekolumbijskich UW)

Święte jeziora, inkaskie drogi i bezdroża. O badaniach powierzchniowych na terenie parku archeologicznego Machupicchu

W Andach, jeziora podobnie jak szczyty górskie były w czasach prekolumbijskich obiektem kultu religijnego. Ośrodek Badań Prekolumbijskich UW od kilku lat prowadzi prospekcje terenowe, których celem jest rozpoznanie śladów ceremonii związanych z wysokogórskimi jeziorami, które znajdują się

na terenie parku Machupicchu. Większość badań koncentruje się wokół góry Salcantay. Prowadzone prace obejmują badania powierzchniowe w bezpośrednim sąsiedztwie jezior, jak też wzdłuż możliwych szlaków komunikacyjnych które je łączą. Jednak kluczowym punktem są badania podwodne w jeziorach. Prezentujemy wyniki prac prowadzonych w sezonach 2016 i 2017.

czwartek, 7 grudnia, g. 9.20-9.40

Albin Sokół (Muzeum Archeologiczne w Biskupinie)

Funkcja grotów wykonanych z kości i poroża w świetle eksperymentu łuczniczego

Broń miotana wielokrotnie była tematem studiów eksperymentalnych, prowadzonych przez archeologów. Znajdźiska łuków, strzał czy samych grotów stały się inspiracją do wykonania doświadczeń poruszających m.in. kwestie wykonywania poszczególnych elementów wyposażenia łuczniczego czy ich użytkowania w różnych warunkach. Szczególnie popularne były eksperymenty związane z krzemionymi grotami strzał podporządkowane późniejszym badaniom traseologicznym. Znacznie rzadziej podejmowany był temat zwieńczeń strzał wykonanych z kości i poroża. Liczne występowanie tych ostatnich w materiałach związanych z kulturą łużycką oraz ich duże zróżnicowanie morfologiczne przyczyniło się do polemiki nad funkcją poszczególnych typów. Przedstawione eksperymenty balistyczne z użyciem ich replik mogą przyczynić się do wyjaśnienia spornych kwestii.

wtorek, 5 grudnia, g. 15.00-15.20

Michał Starski (Zakład Archeologii Późnego Średniowiecza i Czasów Nowożytnych, IA UW)

Zróżnicowanie wewnętrzne kultury materialnej Pucka, a problem socjotopografii przestrzeni małego miasta w późnym średniowieczu

Dorobkiem wieloletnich badań archeologicznych na terenie Pucka jest rozpoznanie niespełna trzydziestu miejsc na terenie dawnego miasta lokacyjnego. Zgromadzone w ten sposób dane stanowią obecnie bazę źródłową dla wszechstronnej analizy kultury materialnej badanego ośrodka. Jednym z jej aspektów jest charakterystyka zróżnicowania wewnętrznego przestrzeni miejskiej w celu uchwycenia różnic w poziomie życia mieszczan puckich. Zagadnienie to będzie przedmiotem referatu.

Podstawą rozważań jest analiza udziału procentowego wybranych kategorii znalezisk w różnych miejscach miasta. Pozwoli to określić charakter kultury materialnej Pucka i wnieść nowe dane odnośnie do uczestnictwa pucczan w kulturze mieszczańskiej późnego średniowiecza. Poruszony zostanie również problem użycia rezultatów tych obserwacji dla charakterystyki socjotopografii małego ośrodka miejskiego.

środa, 6 grudnia, g. 11.20-11.40

Franciszek M. Stępniewski (Zakład Archeologii Bliskiego Wschodu, IA UW)

Bakr Awa 2017, sektor 1 – od epoki brązu po średniowiecze

Tell Bakr Awa (prow. Halabja, południowy Kurdystan iracki) to rozległe stanowisko o urozmaiconej strukturze („wysoki” tell, częściowo ufortyfikowane dolne miasto, rozproszone osadnictwo okresu późnoabbasydzkiego na jego obrzeżach). Badania wykopaliskowe prowadzono tu już w 1927, 1960 i 1961 r., tegoroczna kampania stanowi kontynuację przedsięwzięcia zainicjowanego przez prof. P. Miglusa w 2010 r. (kolejne: 2011-2014) – jej wyniki ukazane zostaną z perspektywy sektora 1, długiego i wąskiego ciągu wykopów, w którym uchwycono anonsowaną tytułem sekwencję stratygraficzną. Po trzyletniej przerwie w wykopaliskach poddano go powtórnemu czyszczeniu i dokumentacji, w szczególnie obiecujących miejscach – pogłębiono, dokonano też przedłużenia w kierunku wschodnim,

na skraju stanowiska. Pozwoliło to na odkrycie kolejnego grobowca ze środkowej epoki brązu – masywnej kamiennej konstrukcji, uchwycenie w przyległym sondażu narożnika budowli sprzed ok. 2500 p.n.e., odkrycie pieca do wypału ceramiki, o podobnym datowaniu, oraz – zamiast spodziewanego na skraju tellu starożytnego muru obronnego – bogatych w drobne znaleziska i kompletnie zachowane naczynia warstw średniowieczno-islamskich.

czwartek, 7 grudnia, g. 17.20-17.40

Paulina Szulist (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Zasłony na mozaikach z późnoantycznej Syro-Palestyny

W referacie zostaną omówione mozaiki ukazujące zasłony w kontekstach architektonicznych budowli o charakterze sakralnym. Prześledzimy sposoby zawieszeń zasłon do kapiteli, trzonów kolumn i architratów, ale również zasłon w oknach i drzwiach budynków. Analizowane zabytki pochodzą z Syro-Palestyny, z okresu od III do VII w. n.e.

Głównym kryterium doboru materiału badawczego jest sposób przedstawiania zasłony, zwłaszcza w obrębie form architektonicznych. Stosunkowo często są one jednymi z kluczowych elementów kompozycji, który wpływał na odbiór i postrzeganie ukazywanej sceny. Analiza ikonograficzna zostanie przeprowadzona na wybranych przykładach pochodzących m.in. ze stanowisk archeologicznych w Hammath Tiberias, Taybat-al-Imam, Beth Alpha, Beth Shean oraz Jerash.

Mozaiki są dość reprezentatywnym medium ukazującym tkaniny i zasłony w miejscach kultu. Zazwyczaj są one udrapowane lub spięte w jednym punkcie, jednobarwne i bez widocznych zdobień. Bardzo rzadko ukazywane są elementy konstrukcyjne lub sposoby przyczepu tkanin, takie jak drążki, haczyki czy kółka-przelotki.

Wystąpienie ma na celu nie tylko analizę wymowy znaczeniowej przedstawień, ale także próbę klasyfikacji i odpowiedzi na związane z nimi pytania szczegółowe. W tym przede wszystkim: jaka, poza oczywistą, utylitarną, mogła być funkcja tkaniny/zasłony w budowlach ukazywanych na omawianych przedstawieniach? A co za tym idzie, na ile przedstawienia te mogą być wiarygodnym źródłem przy odtwarzaniu sposobu użytkowania tkanin w budowlach oraz kształtowaniu się podziałów przestrzennych?

piątek, 8 grudnia, g. 11.40-12.00

Paweł Szymański (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Badania w latach 2016-2017 na cmentarzysku z okresu wędrówek ludów w Czerwonym Dworze koło Gołdapi, czyli o dwóch zapomnianych kurhanach

Kurhanowe cmentarzysko kultury sudowskiej z młodszego okresu rzymskiego i okresu wędrówek ludów w Czerwonym dworze koło Gołdapi, badane jest wykopaliskowo od 2003 r. Celem wystąpienia jest przedstawienie wyników prac z lat 2016-2017, podczas których badano, zupełnie dotychczas nierozpoznany, północny skraj nekropoli. Jest to, jak się okazało, najpóźniejsza część cmentarzyska, datowana na fazy E1 i E2 późnego okresu wędrówek ludów. Podczas prac wykopaliskowych wyeksplorowano dwa późne kurhany, odbiegające konstrukcją od wcześniejszych, a także kilkadziesiąt grobów płaskich i innych obiektów, zalegających pomiędzy kopcami. Ponadto w strefie tej odkryto kolejne już jamy z wczesnej epoki żelaza (kultura kurhanów zachodniobałtyjskich), gdy funkcjonowała tu osada produkcyjna.

środa, 6 grudnia, g. 14.00-14.20

Paweł Szymański (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW), **Paweł Piotr Szymański** (Pracownia „Garncarnia”)

Badania doświadczalne nad technikami wytwarzania ceramiki zachodniobałtyjskiej z Polski Północno-Wschodniej z okresu wpływów rzymskich i wędrówek ludów

Celem wystąpienia jest krótkie, na ile pozwala niedługi przewidziany czas, opisanie doświadczeń związanych z technikami wytwarzania ceramiki. Punktem wyjścia do doświadczeń były prowadzone przez pierwszego z autorów od końca lat dziewięćdziesiątych, cykliczne zajęcia w Instytucie Archeologii, poświęcone ceramice zachodniobałtyjskiej. W trakcie zajęć omawiano ceramikę kultury kurhanów zachodniobałtyjskich, bogaczewskiej i sudowskiej oraz grup olsztyńskiej i elbląskiej. Ponadto rozważano metodyczną stronę pracy nad ceramiką począwszy od momentu jej odkrycia, poprzez techniki zabezpieczenia i wyjęcia z ziemi, konserwację naczyń, dokumentację aż po sposoby analizy i publikacji ceramiki. Praktyczną stroną zajęć było samodzielne wykonywanie naczyń lepionych z tzw. „wolnej ręki”, przy użyciu domniemanych, dawnych technik a następnie wypalanie ich w pracowni garncarskiej „Garncarnia” w Kamionku Wielkim koło Węgorzewa, pod kierunkiem drugiego z autorów (przy tej okazji studenci uczyli się także wykonywać naczynia przy użyciu koła garncarskiego). Celem referatu jest krótkie przedstawienie tych doświadczeń oraz omówienie obserwacji dotyczących możliwych sposobów przygotowania gliny, lepienia naczyń różnymi technikami, kształtowania powierzchni, sposobów zdobienia a następnie suszenia i wypalania w różnych typach palenisk.

środa, 6 grudnia, g. 14.20-14.40

Joanna Szymczak (Środowiskowe Interdyscyplinarne Studia Doktoranckie OBA UW; Zakład Bioarcheologii, IA UW), **Rafał Fetner** (Zakład Bioarcheologii, IA UW)

Szczątki ludzkie ze stanowiska Bakr Awa w irackim Kurdystanie, sezon 2017

W sierpniu bieżącego roku rozpoczął się kolejny, piąty sezon badań wykopaliskowych na stanowisku Bakr Awa, położonym kilka kilometrów od miasta Halabdzja w irackim Kurdystanie. Prace objęły teren dolnego miasta oraz zbocze cytadeli. W trakcie dwumiesięcznych prac odkryto 32 groby, głównie z okresu islamskiego (24) oraz nieliczne z epoki żelaza (2) i środkowego brązu (5) i jeden z wczesnego brązu. Ze środkowego brązu pochodzą najbardziej spektakularne znaleziska w postaci czterech grobowców, z których dwa zawierały szczątki ludzkie.

Grobowiec BA1400 zawierał szczątki dwóch dorosłych osobników, mężczyzny i kobiety. Wiek kobiety określono na powyżej 50 lat, mężczyzny natomiast w przedziale 35-50 lat. Na kościach obu osobników odnotowano choroby zwyrodnieniowe stawów oraz złamania.

W grobowcu BA2950 odkryto szczątki czterech osobników obu płci oraz pojedynczą kość piątego osobnika. Pochowani w nim zostali dorośli, jeden między 20-25, jeden powyżej 35 roku życia, w przypadku pozostałych osobników dokładniejsze określenie wieku było niemożliwe. Na szczątkach odnotowano zmiany chorobowe zębów oraz stawów.

Groby z epoki żelaza zawierały szczątki dziecka oraz kobiety w wieku między 20-35 lat. Mimo młodego wieku na zębach dziecka odnotowano zmiany próchniczne.

Liczne grobów z okresu islamskiego zostało zniszczonych przez działalność człowieka i w wielu przypadkach zachowane były jedynie części szkieletów, również w kontekście wtórnym, co utrudniło oszacowanie wieku i płci. Czterech osobników nie osiągnęło wieku dorosłego, czterech osobników dorosłych było w wieku 20-35 lat, czterech między 35-50. Dla pozostałych osobników dookreślenie wieku było niemożliwe. Płeć oznaczono dla 7 osobników, pięciu kobiet i dwóch mężczyzn. Zmiany chorobowe dotknęły przede wszystkim jamę ustną oraz stawy.

czwartek, 7 grudnia, g. 18.00-18.20

Maciej Talaga (Stowarzyszenie na rzecz dawnych europejskich sztuk walki ARMA-PL)

W stronę archeologii ruchu?

Klasyczne badania historyczne i archeologiczne od dawna są wspomagane przez archeologię doświadczalną – ta specjalizacja rozwija się obecnie dynamicznie i jest zdolna uzupełnić wybrakowane nierzadko źródła do poznania przeszłej wytwórczości, sztuki lub technik łowieckich bądź wojennych. Jednocześnie, wraz z jej coraz śmielszym wkraczaniem pomiędzy bardziej okrzepłe specjalizacje historyczne i archeologiczne, stawiane są pytania o epistemologiczny status naukowych wniosków płynących z archeologicznych eksperymentów.

Jedną z kwestii, która do niedawna żywo dyskutowana była jedynie poza środowiskiem akademickim jest walka rozumiana jako fizyczna konfrontacja jednostek lub grup przy użyciu dostarczonego przez biologię ciała i wytworzonej przez kulturę techniki. Naukowcy zaangażowani w archeologię eksperymentalną albo zostawiali dotychczas ten obszar grupom rekonstrukcyjnym, niejako zakładając, że jeśli zgromadzić w jednym miejscu dostateczną liczbę żądnych walki ludzi i gotowych do użycia replik broni, technika walki „zrekonstruuje się” sama, albo skupiali się na badaniu fizycznych właściwości uzbrojenia.

Oba podejścia dzielą tę słabość, że nie dostrzegają złożoności walki jako zjawiska kształtowanego przez kontekst kulturowy: forma walki, czyli składające się na nią ruchy i myśli, są warunkowane nie tylko przez kształt, wagę czy zasięg rażenia dostępnej w danym czasie i miejscu broni, ale również przez normy społeczne, smak estetyczny, niezwerbalizowaną wiedzę na temat działania ciała (embodied knowledge) i kulturowo warunkowaną sprawność fizyczną (sedimented agency).

Środkiem zaradczym wydaje się tutaj interdyscyplinarne podejście integrujące dorobek nauk historycznych i przyrodniczych z wnioskami płynącymi ze współczesnych „doświadczeń” związanych z walką dawnymi rodzajami broni – podejście być może zasługujące na własną nazwę. Niniejsze wystąpienie skupi się na przeglądzie inicjatyw badawczych, które wpisują się w ten schemat i mogłyby być zbiorczo określone jako „archeologia ruchu”.

wtorek, 5 grudnia, g. 14.40-15.00

Agnieszka Tomas (Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW), **Tomasz Dziurdzik**, **Emil Jęczmienowski**, **Anna Mech** (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Novae 2017. Badania wykopaliskowe w obrębie późnoantycznego aneksu

Późnoantyczny aneks w Novae jest to teren położony bezpośrednio na wschód od obozu legionowego, który w okresie cesarstwa mógł stanowić część osiedla przyobozowego (*canabae*), a prawdopodobnie pod koniec III w. został otoczony pierścieniem potężnych murów powiększając obręb fortecy o niemal połowę. Projekt badań wykopaliskowych na tym obszarze uzyskał wsparcie finansowe Narodowego Centrum Nauki, dzięki czemu w sierpniu 2017 r. rozpoczęliśmy prace wykopaliskowe w kilku miejscach wybranych na podstawie przeprowadzonych wcześniej badań nieinwazyjnych. Pierwszy sezon wykopalisk dostarczył zupełnie nowych informacji na temat wewnętrznej zabudowy aneksu, który do tej pory pozostawał obszarem niemal w ogóle nie zbadanym.

piątek, 8 grudnia, g. 16.10-16.30

U

Agata Ulanowska (Zakład Archeologii Egejskiej, IA UW)

Weryfikacja i empiria – o archeologii eksperymentalnej w archeologii włókiennictwa

Ekspertyzy archeologiczne stanowią jedną z najważniejszych metod badawczych w archeologii włókiennictwa. Ekspertyzy służą lepszemu poznaniu pozostałości tekstyliów archeologicznych: właściwości i struktury przędzy i tkanin, ich rekonstrukcji, wyjaśnianiu *chaîne opératoire* produkcji włókienniczej i funkcjonalnych parametrów narzędzi, zrozumieniu wymiaru nakładów pracy i wysiłku ekonomicznego, organizacji produkcji oraz jej skali, a także wyjaśnianiu procesów dekompozycji tekstyliów, degradacji barwników, i intensywności znoszenia tkanin.

W niniejszym wystąpieniu chciałabym przedstawić trzy główne rodzaje eksperymentów, jakie podejmuję we własnych badaniach nad produkcją włókienniczą w Grecji epoki brązu. Pierwszy nurt, kontynuowany od 2011 r., obejmuje działania z zakresu *'experience archaeology'*, określonej przeze mnie terminem 'archeologii empirycznej', będące zarazem obserwacjami *longue durée*. Polegają one na monitorowaniu i dokumentowaniu pracy studentów, którzy uczestniczą w poradzonych przeze mnie zajęciach uniwersyteckich, a następnie statystycznej analizie tej pracy. Drugi rodzaj eksperymentów, również realizowany w dłuższych odcinkach czasu, polega na obserwowaniu i analizowaniu śladów zużycia na kopiach narzędzi z epoki brązu, wykorzystywanych w testach. Powstające ślady odzwierciedlają sposób użycia i mocowania narzędzi, a zatem, potencjalnie, określone techniki tkackie. Trzeci, to eksperymenty podejmowane jako próba przetłumaczenia ikonografii tkanin egejskich na konkretne techniki tkackie. Celem tych eksperymentów jest określenie poziomu znajomości technik tkackich przez egejskich malarzy ściennych, oraz zidentyfikowanie cech technicznych tkanin w ikonografii, tj. takich, które informują o budowie tkaniny: strukturze, splotach i ewentualnej dekoracji.

wtorek, 5 grudnia, g. 16.40-17.00

W

Sławomir Wadyl (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW)

Badania grodzisk w Północno-Wschodniej Polsce w 2017 r. (Bornity, Pasym i Porębek)

W trakcie wystąpienia zaprezentowane będą wstępne wyniki badań grodzisk w Bornitach, pow. Braniewo, Pasymiu, pow. Szczytno oraz Porębku, pow. Kętrzyn. Badania są realizowane w ramach projektu „Ziemie pruskie we wczesnym średniowieczu. Kształtowanie się nowej struktury terytorialno-osadniczej i społecznej w świetle źródeł archeologicznych” realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

środa, 6 grudnia, g. 10.00-10.20

Sławomir Wadyl (Zakład Archeologii Europy Starożytnej, IA UW), **Kacper Martyka** (Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie)

Skryba z Pasymia? O zaskakującym odkryciu z południowych Mazur

Grodzisko w Pasymiu (powiat szczywieński, woj. warmińsko-mazurskie) jest jednym z najbardziej frapujących stanowisk Pojezierza Mazurskiego. Szerokopłaszczyznowe badania na tym stanowisku prowadzono w latach 60. ubiegłego stulecia. Nie znalazły one jednak odzwierciedlenia w literaturze naukowej. W 2016 r. wznowiono badania grodziska w Pasymiu,

które w 2017 r. były kontynuowane. Głównym celem nowych badań była weryfikacja wcześniejszych ustaleń odnośnie chronologii i przynależności kulturowej stanowiska. W toku prac odkryto niezwykle interesujące relikty zarówno zabudowy mieszkalno-gospodarczej, jak i świadectwa niezwykle złożonego systemu obronnego grodziska. Skomplikowany i wieloczołowy system umocnień nie ma bliskich analogii u Bałtów Zachodnich.

Wśród licznych materiałów zabytkowych pozyskanych podczas badań w 2016 i 2017 r. wyróżnia się niezwykle interesujący nóż obrotowy. Przedmiot nie znajduje analogii na ziemiach polskich. Poszukiwania doprowadziły nas do Wysp Brytyjskich gdzie noże obrotowe (pivoting knives) są dość typowe dla okresu VIII-X w., a jedna z ich interpretacji (skądinąd najbardziej przekonująca) zakłada, że są to noże, które były używane przez skrybów.

środa, 6 grudnia, g. 10.20-10.40

Sylwia Wajda (Zakład Archeologii Wczesnego Średniowiecza, IA UW)

Wczesnośredniowieczne paciorki z metalową folią z Mazowsza

Paciorki z metalową folią z okresu wczesnego średniowiecza uznawane są za rzadkie znaleziska. Pomimo, iż znane są z wielu stanowisk (głównie cmentarzysk), to zawsze występują w niewielkiej ilości lub pojedynczo, najczęściej jako wyposażenie grobowe zmarłych. Paciorki takie różnią się kształtem, rozmiarem, a także technologią wykonania.

Z terytorium Mazowsza znanych jest 249 okazów, które odkryto na 25 stanowiskach. Większość z nich to egzemplarze robione techniką nawijania z żółtego, mocno przezrystego szkła. Analiza technologiczna niektórych paciorków wykazała, że wytwarzane były głównie z dwóch rodzajów szkła – sodowego i ołowiowego, alkalicznego.

Ozdoby tego typu to prawdopodobnie importy pochodzące z pracowni bizantyńskich, ruskich, a także nadwołżańskich.

środa, 6 grudnia, g. 9.20-9.40

Wiesław Więckowski (Zakład Bioarcheologii, IA UW; Projekt Castillo de Huarmey)

Badania bioarcheologiczne na st. Castillo de Huarmey, Peru

Kolekcja ludzkich szczątków kostnych ze st. Castillo de Huarmey stanowi absolutnie unikalny zespół. Wśród nich znajdują się szkielety 64 osób pochowanych w głównej komorze królewskiego mauzoleum, dwojga strażników, a także szczątki pochodzące z relikwiarzy i warstw przykrywających mauzoleum. Szczątki zostały poddane analizom, zarówno standardowym (tafonomicznym, demograficznym i dotyczącym stanu zdrowia), jak również nieco bardziej zaawansowanym – biogeochemicznym. Wśród tych ostatnich były analizy izotopów strontu, tlenu, azotu i węgla, które dostarczyły ciekawych informacji na temat pochodzenia geograficznego, mobilności i diety osób pogrzebanych na Castillo de Huarmey. Dodatkowo, pierwsze wyniki analiz aDNA dostarczyły dodatkowych informacji o ich pochodzeniu.

czwartek, 7 grudnia, g. 10.00-10.20

Wojciech Wróblewski (Zakład Archeologii Wczesnego Średniowiecza, IA UW; Pracownia Dokumentacji i Zbiorów, IA UW), **Karolina Szczygieł** (Pracownia Dokumentacji i Zbiorów, IA UW)

Historie sekretne. Nieznane karty z dziejów warszawskiej archeologii

Tytuł referatu jest nieco bezczelnym zapożyczeniem z jednego z dzieł Prokopiusza z Cezarei (VI w.). Treść wystąpienia bliższa będzie jednak duchowi filmów Stanisława Barei (XX w.). Materiały archiwalne IA UW zostały objęte świadomą ochroną w 1993 r. W roku 2006 została powołana do życia Pracownia Dokumentacji i Zbiorów. Jedyna jednostka organizacyjna naszego Instytutu, która nie miała (i nie ma) własnego budżetu. Jej praca opiera na dobrej chęci licznych wolontariuszy, zapałowi nielicznych pracowników i na ogólnym przeświadczeniu, że warto robić swoje. Być może kiedyś ktoś to doceni. Zapraszamy Państwa na magiczną (*in extenso*) podróż w świat archeologiczno-administracyjnych absurdów lat 60. i 70. ubiegłego wieku. Coś z klimatu „Misja”, „Bruneta wieczorową porą” i „Co mi zrobisz, jak mnie złapiesz?”.

piątek, 8 grudnia, g. 10.20-10.40

Z

Piotr Zakrzewski (Studium Doktoranckie Wydziału Historycznego UW; Zakład Archeologii Prowincji Rzymskich, IA UW)

Wojskowa estetyka na przykładzie dekoracji architektonicznej komendantury legionu I Italskiego w Novae (Mezja Dolna)

Komendantura (*principia*) pełniła przede wszystkim funkcję centrum religijno-administracyjnego twierdzy legionowej. Była również m.in. miejscem spotkań kadry oficerskiej, organizacji uroczystości religijnych oraz wystąpień dowódcy (*legatus*) skierowanych do legionu, a także gdzie nagradzano i dyscyplinowano żołnierzy. Ranga tej budowli musiała być odzwierciedlona przez jej architekturę oraz dekorację. Nie inaczej było w przypadku *principia* legionu I Italskiego w Novae, których okazała konstrukcja może być obecnie podziwiana dzięki powstaniu jej szkieletowej wizualizacji.

W skład kompleksu budynków wchodziła monumentalna brama (*groma*), wewnętrzny dziedziniec (*forum*) oraz poprzeczna sala (*basilica principiorum*) z przylegającym do niej rzędem pomieszczeń o charakterze klubowo-administracyjnym i centralnie umiejscowiona kaplica sztandarów (*aedes principiorum*), gdzie znajdowały się sztandary i znaki legionu (*signa*).

Na przestrzeni kilkudziesięciu sezonów prac wykopaliskowych, prowadzonych i kierowanych przez prof. T. Sarnowskiego, na terenie komendantury odnaleziono wiele fragmentów detali architektonicznych. Jednak dopiero ich niedawna inwentaryzacja, systematyka oraz digitalizacja analogowych rysunków pozwoliła na dokonanie kilku nowych i ciekawych obserwacji dotyczących prawdopodobnego wyglądu dekoracji architektonicznych tego niezwykłego obiektu.

piątek, 8 grudnia, g. 16.30-16.50

Anna Zawadzka (Instytut Archeologii UW)

Prace inżynierskie w wojnach dackich Trajana

Teksty pisane przekazały nam tylko nieliczne i wrywkowe informacje o przebiegu wojen dackich Trajana. Jednak tym, co zajmuje w nich szczególnie wiele miejsca, są opisy – pełne podziwu – inżynierskich dokonań Rzymian, dzięki którym ujarzmili oni nie tylko barbarzyńskich Daków, ale i samą naturę dzikiej krainy. Również na zwojach Kolumny Trajana, ilustrujących zaginione księgi komentarzy o wojnach dackich, prace inżynierskie stanowią jeden z naczelných tematów, jakkolwiek

mało fotogeniczny byłby to motyw. W wystąpieniu moim przedstawię, jak wygląda udział prac inżynierskich w kampaniach dackich od strony archeologicznej.

Wystąpienie dotyczy projektu badawczego „Ideologiczne aspekty rzymskiej inżynierii wojskowej” finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/N/HS3/02199 i realizowanego w IA UW.

piątek, 8 grudnia, g. 18.30-18.50

Dobrochna Zielińska (Zakład Archeologii Egiptu i Nubii, IA UW)

Przekrój przez wieki: kościół pw. Panny Marii w Deir al-Surian (Wadi Natrun, Egipt) – wyniki kolejnych sezonów badań

Prezentacja kolejnych sezonów badawczych wspólnej misji Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu w Amsterdamie, która realizuje grant NCN Harmonia pt. „Przekrój przez wieki: kościół pw. Panny Marii w Deir al-Surian – zintegrowana analiza architektury, malarstwa i inskrypcji”. Na tym etapie prace polegają głównie na odkrywaniu i zabezpieczaniu dekoracji malarskiej kościoła, ukazujących poprzednie fazy aranżacji wnętrza. Zespół konserwatorski realizuje jednak nie tylko założenia projektu, ale działa także „po godzinach”, co przynosi dodatkowe efekty. Taka aktywność jest specyfiką pracy w działających społecznościach monastycznych.

środa, 6 grudnia, g. 18.00-18.20

Ż

Katarzyna Żebrowska (Zakład Archeologii Egejskiej, IA UW)

Wykorzystanie metod archeologii eksperymentalnej w badaniach nad sycylijskimi narzędziami tkackimi z epoki brązu

Zagadnienie omawiane w prezentacji stanowi część projektu badawczego pt. „Sycylijskie narzędzia włókiennicze z epoki brązu: opracowanie zabytków i studia porównawcze nad ich funkcjonalnością”, który ma na celu przebadanie sycylijskich narzędzi tkackich pochodzących z szeregu różnych stanowisk i dostarczenie informacji na temat technologii i stopnia zaawansowania produkcji włókienniczej Sycylii epoki brązu (ok. 2300-850 r. p.n.e.). Badany materiał składa się przede wszystkim z glinianych przęślików i ciężarków tkackich, gdyż z tego okresu nie zachowały się żadne fragmenty tkanin. Brak jest również źródeł ikonograficznych czy pisanych, dlatego wszelkie hipotezy dotyczące tego rzemiosła budowane są na podstawie danych zebranych w trakcie dokumentacji zabytków, a następnie testowane przy wykorzystaniu metod archeologii eksperymentalnej.

Celem referatu jest zaprezentowanie wyników eksperymentów przeprowadzonych z użyciem kopii wybranych narzędzi tkackich datowanych na średnią epokę brązu i pochodzących z archipelagu Wysp Liparyjskich, które w momencie odnalezienia sklasyfikowano jako przęśliki. Waga niektórych z tych znalezisk przekracza jednak 150 gram (a niekiedy nawet 200 gram) przyjmowane za górny limit wagowy dla tego typu narzędzi. Eksperymenty miały za zadanie przetestować hipotezy dotyczące funkcji przede wszystkim najcięższych narzędzi oraz odpowiedzieć na konkretne pytania badawcze dotyczące m.in. wpływu parametrów przęślików, takich jak waga, kształt, czy wielkość, na parametry przędzonych za ich pomocą nici z włókien zarówno wełnianych, jak i lnianych.

wtorek, 5 grudnia, g. 18.20-18.40